

VANNVIKTIG

En arbeidsbok i sjøvett for deg som synes det er så morsomt å være på sjøen at du har lyst til å overleve

Som et tillegg til denne boka kan du spille «Sjøvettpillet» på både iOS og Android.

Last ned gratis fra App Store eller Google play.

- 1 **DRA TIL SJØS** side 4
om hvorfor i all verden du skal bruke tid på denne arbeidsboka
- 2 **FOKKESLASK OG HALEGATT** side 6
om hvorfor det noen ganger er greit å si enkle ting på en vanskelig måte
- 3 **MEN FOR ØVRIG KAN DU GJØRE HVA DU VIL** side 9
om de viktigste reglene på sjøen
- 4 **FRAM OG TILBAKE ER DOBBELT SÅ LANGT** side 14
om hvordan du finner fram på sjøen
- 5 **LYS I MØRKET** side 22
om fyr og lanterner
- 6 **RUSK I MASKINERIE** side 26
om hvordan du kan takle en humørsyk båtmotor
- 7 **RETT VEST** side 29
og andre ting du bør ha på deg og med deg på båtur
- 8 **HELL I UHELL?** side 33
om hvordan litt forberedelse kan redusere sjansen for "uftaks"
- 9 **FØRSTEHJELP** side 38
tips om hvordan du kan redde liv
- 10 **BARE 13 METER HVER** side 42
om natur og miljørett på og ved sjøen
- 11 **KNUTE PÅ TRÅDEN** side 48
om tauverk, knop og stikk
- 12 **SALTMAT OG SØTMAT OG PENGER OG GULL** side 50
om god, gammeldags skipskost, som er like høyt skattet i dag
- 13 **GOD PÅ BUNNEN?** side 58
sjekk hva du har lært

Tekstredaksjon: Hilde Sæbø, Per Kristiansen og Seksjon for fritidsfartøy, Sjøfartsdirektoratet.

For informasjon og materiellbestilling: www.sjovett.no

Bestilling av klassesett til skoler: www.subjectaid.no

Takk til: Alle som har bidratt i prosessen.

Design og layout: Cockpit Creations as

Illustrasjoner: Roar Eggum

Utgitt av Seksjon for fritidsfartøy, Sjøfartsdirektoratet.

17. opplag. 3 000 eksemplarer, juni 2020

En arbeidsbok i sjørett for deg som synes det er så morsomt å være på sjøen at du har lyst til å overleve

VANNVIKTIG

TIL DEG SOM SKAL BRUKE BOKA!

Denne boka er laget for at du skal lære mer om det å være på sjøen. Her får dere vite litt om sjøens trafikkregler, bruk av sjøkart, fyr og lanterner og om moteren. Du får også lære deg hvordan du lager en skikkelig fortøyningsknute, hvordan man kler seg på sjøen, tar hensyn til naturen og ikke minst vite hva du skal gjøre om det skjer en ulykke.

Alt dette finner du faktastoff og oppgaver om i boka - oppgavetyper hvor det kan være flere riktige svar. Ofte er det viktigst at du tenker igjennom problemstillingene, drøfter dem med klassekameratene og kommer fram til de løsningene dere synes er best.

Stoffet i boka dekker mange fagområder. Alt fra norsk og naturfag til forming og heimkunnskap. Dere kan derfor plukke ut deler og bruke der det passer inn i ulike temaer dere jobber med, eller dere kan arbeide dere gjennom boka fra perm til perm. Uansett hva dere velger - vi håper dere får god nytte av boka, og ønsker at dere i framtida kan bli flinke til å vise sjørett. For dem som ønsker å lære mer, anbefaler vi å ta et kurs som fører fram til båtførerbevis.

DRA TIL SJØS

om hvorfor i all verden du skal bruke tid på denne arbeidsboka

Det er ikke lett å forstå seg på alt som blir sagt og gjort om bord i en båt. Voksne, særlig fedre, har en tendens til å være verdensmestere i båtbruk.

Det er far som er sjef om bord.

– Slik må det bare være!

Sier far.

Og tenker ikke at det kunne være smart å la andre slippe til. Det kunne jo hende at han falt over bord engang.

Denne arbeidsboka er laget for at **du** skal få slippe til. For at du skal kunne lære å bruke båt, og for at du skal ha det trygt på sjøen. Vi har ikke råd til å miste verken deg eller vennene dine. Det har vel ikke du heller? Sjøvett dreier seg om å bruke hodet og ikke ta noen sjanser! Vanskeligere er det egentlig ikke.

Savnet i Steinsfjorden

En 18 år gammel gutt fra Steinsfjorden i Håle er savnet etter hikkefjellen i Steinsfjorden natt til i går. Det var 12 ungdommer fra Håle og Hålefoss ombord i de to båtene. 18-åringen lå bevisstløs i den ene båten, som kastet da flere ungdommer forsøkte å komme seg over i den andre båten. Mange falt overbord, men 11 av de 12 klarte alltid å komme seg til land. To av dem ble brakt til sykehuset. Heller ikke i går lykkes det å finne 18-åringen.

FOTO: EIVIND NAGGAEN

SAVNET I STEINSFJORDEN

For noen år siden skjedde denne ulykken i Steinsfjorden. Den 18 år gamle Egil Magnus Bogen druknet på hjemvei fra en hyggelig fest. De var flere ungdommer som skulle hjem. Det var mørkt, lanternene virket ikke. I dårlig sikt kolliderte båtene. Den ene båten gikk rundt, ungdommene havnet i vannet. De fleste kom seg om bord i den ene båten, men Egil var borte.

Var det bare uflaks, eller kunne tragedien vært unngått?

OPPGAVE

1 SELVANGIVELSE

Mitt navn _____

Min adresse _____

Mitt telefonnummer _____

Min alder _____

Min skole _____

Mine nødnummer:

Politi: _____ Brann: _____ Ambulanse: _____

Jeg liker sommeren fordi: *(Her bør du helst svare at det er fordi da kan jeg være ute i båt og da har jeg alltid redningsvest på meg og jeg kjører aldri båter med for stor motor eller gjør noe uansvarlig)* _____

Liker du å være ute i båt? _____

Hvorfor/hvorfor ikke? _____

Har du redningsvest? _____

Hva slags? _____

Har du egen båt? _____

Dersom ja, hva slags? _____

Motorstørrelse: _____

Lengde: _____

Hvor fort kan den gå? _____

Har du noen gang vært ute i båt alene? _____

Er det tillatt for deg å kjøre båten alene? _____

Hvis ikke du har egen båt, ønsker du deg en? _____

Dersom ja, hva slags båt da? _____

Hva vil du bruke den til? _____

kapittel 2

FOKKESLASK OG HALEGATT

om hvorfor det noen ganger er greit å si enkle ting på en vanskelig måte

Båter har ikke gulv!
Det er nesten som et eget språk om bord. Skal du vise at du mestrer båt-språket, går du på dekk når du er ute og på dørken når du er inne i båten.

MARITIM ORDLISTE

For å unngå misforståelser er det viktig at alle snakker samme språk på sjøen.

Her følger en liten ordliste:

Akter	Bak i båten	Forut	Framme i båten eller foran båten	Reling	Rekkverk langs siden av båtdekket
Akterut	Bak i båten eller bak båten	Fot	30,48 cm. Brukes blant annet som lengdemål på båter	Rev	Grunne
Anker	En stokk eller jernstang med to klør som fortøyer båten til bunnen	Fribord	Den delen av skroget som ligger over vannflaten	Reve	Redusere seilarealet, foregår trinnvis ved hjelp av tau
Ankerspill	Vinsj til å heise eller senke et større anker med	Halegatt	Beslag på eller i rekka som fortøyingstauet går igjennom	Rigg	Mast eller master med tilbehør
Babord	Venstre side av båten når du ser framover	Hekk	Akterenden av båten	Rigge	Montere master og seil på båten, evt. klargjøre for seilas
Bakke	Gå akterover (rygge) med båten	Hvelv	Bunnen av en kantret båt	Ripe	Den øverste forsterkede bordgangen i åpne båter
Ballast	Ekstra tyngde i bunnen av båten for å øke stabiliteten	Hyre	Ansettelse og lønn til sjøs	Ror	Styreinnretningen i en båt
Baug	Den fremste delen av båten	Kabellengde	185,2 meter	Sjøkart	Kart med spesialopplysninger for sjøfarende
Bysse	Kjøkkenet i båten	Kahytt	Lugar som blir brukt til oppholdsrom	Sjømerker	Staker, varder og lignende som viser veg på sjøen
Bøye	Forankret, flytende gjenstand av plast eller jern	Kantre	Velte, gå rundt	Skott	Vegg
Båe	Grunne merket med + i kartet	Kjølvann	Den nederste del av skroget (løs eller fast), viktig for båtens stabilitet	Skrog	Hoveddelen eller "kroppen" på båten
Båtshake	Stang med krok og spiss i enden. Brukes til å dra båten inn til eller skyve den fra kaia, hente opp fortøyingstau fra sjøen etc.	Knop	"Stripa" i sjøen bak en båt i fart	Skåte/hamle	Ro baklengs
Draft	Kommer fra engelsk "draught". Hensiver tradisjonelt til båtens dyptgående. Av mange misforstått som det samme som sjøkart	Koøye	1) Fartsenhet, nautisk mil pr. time. 2) Knute	Spleise	Flette tau i hverandre
Dregg	Et lite anker med fire eller flere klør	Krysse	Rundt vindu på en båt	Spygatt	Åpning i rekka som får vannet til å renne vekk fra dekket
Drivanker	Traktformet flytende pose av plast eller seilduk. Brukes for å holde baugen opp mot vind og bølger for eksempel ved motorstopp	Kullseile	Seile sikksakk mot vinden	Stevn	Bærebjelke i akterenden (akterstevn) eller forut (forstevn) i båten
Ebbe	På vei mot lavvann	Lanterne	Kantre	Styrbord	Høyre side av båten når du ser framover
Ekkolodd	Dybdemåler	Le/lo	Lys på båten	Takle	Surre enden på tauet for at det ikke skal flise seg opp
Fall	Tau du heiser seilet med	Leia/leden	Den sida som vender fra / mot vinden	Teite	Stramme (av eng. tighten)
Farvann	Område der båtene kjører	Leider	Hovedveggen på sjøen	Tilje	Løs plate til å gå på i åpen båt
Favn	1,8288 meter	Lense	Stige, trapp	Tofte	Sete i en liten båt
Fender	Støtdemper på utsida på båten	Lugar	1) Øse/pumpe vann ut av båten 2) Seile med vinden inn bakfra	Tollegang	Forsterkning på ripa der årene leges ut
Fjære sjø	Lavvann	Manøvrere	Oppholds- og soverom	Tollepinner	Pinner av tre eller metall som holder årene på plass
Flo sjø	Høyvann	Mesan	Styre en båt	Trosse	Kraftig tauverk som brukes til fortøying
Fokkeslask	Folkelig betegnelse på den personen som har ansvaret for å trimme forseilet (Fokka) så det står riktig i forhold til vinden	Messe	Seil helt akterut. Brukes for å stabilisere båten	Tvers	Vinkelrett på senterlinjen i båten
		Nautisk mil	Spiserom	Åregaffel	Beslag til å legge årene i når en ror
		Pikke rust	1852 meter		
		Plane	Fjerne rust		
		Posisjon	Gå så fort at skroget løfter seg og beveger seg oppe på overflaten		
		Pøs	Stedsangivelse (i kartet eller terrenget)		
			Bøtte		

MEN FOR ØVRIG KAN DU GJØRE HVA DU VIL

om de viktigste reglene på sjøen

Sjøen er et fristed hvor du kan gjøre som du vil! Det er nesten sant, men ikke helt. For sjøen er på mange måter et fristed der man kan kjøre båt, svømme, stupe, fiske, slappe av, stå på wakeboard, seile, surfe...kort sagt, gjøre det man har lyst til. Men hvis alle hadde gjort akkurat det de ville, hadde det selvsagt blitt ganske kaotisk og farlig. Det er jo for eksempel greit at vi har regler som forteller deg hvilken side du skal svinge til for å unngå kollisjon! Alle disse lovene og reglene er laget for at det skal være trygt å være på sjøen. Så selv om du noen ganger skulle ha mest lyst til å gi blaffen i dem, så bør du tenke på at de faktisk er laget for din skyld.

SJØVETREGLENE

Sjøvettreglene gir en oversikt over de viktigste tingene du bør huske på når du er i båt.

1. TENK SIKKERHET

Kunnskap og planlegging reduserer risikoen og øker trivselen.

2. TA MED NØDVENDIG UTSTYR

Utstyret må holdes i orden og være lett tilgjengelig.

3. RESPEKTER VÆR OG FARVANN

Båten må bare benyttes under egnede forhold.

4. FØLG SJØVEISREGLENE

Bestemmelsene om vikeplikt, hastighet og lanterneføring må overholdes.

5. BRUK REDNINGSVEST ELLER FLYTEPLAGG

Det er påbudt med godkjent flyteutstyr til alle om bord.

6. VÆR UTHVILT OG EDRU

Promillegrensen er 0,8 når du fører båt.

7. VIS HENSYN

Sikkerhet, miljø og trivsel er et felles ansvar.

6 Koble sammen hver enkelt sjøvetregel med den illustrasjonen du mener passer best!

	1. TENK SIKKERHET Kunnskap og planlegging reduserer risikoen og øker trivselen.
	2. TA MED NØDVENDIG UTSTYR Utstyret må holdes i orden og være lett tilgjengelig.
	3. RESPEKTER VÆR OG FARVANN Båten må bare benyttes under egnede forhold.
	4. FØLG SJØVEISREGLENE Bestemmelsene om vikeplikt, hastighet og lanterneføring må overholdes.
	5. BRUK REDNINGSVEST ELLER FLYTEPLAGG Det er påbudt med godkjent flyteutstyr til alle om bord.
	6. VÆR UTHVILT OG EDRU Promillegrensen er 0,8 når du fører båt.
	7. VIS HENSYN Sikkerhet, miljø og trivsel er et felles ansvar.

OPPGAVE

7

VELG EN AV OPPGAVENE:

- Skriv en liten historie/novelle om en av Sjøveitreglene.
- Lag et rollespill om en av reglene.
- Forsøk å forklare mer i detalj hva en av reglene egentlig betyr for deg som båtbruker, for eksempel hva slags utstyr det er snakk om i regel 2.
- Sjøveitregel 7 handler om å vise hensyn. Skriv fem setninger om hvordan du viser hensyn på sjøen.

Bruk notatsidene bakerst i boken når du skal svare.

8

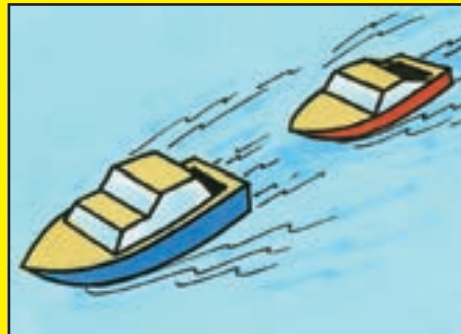
Tegn piler for hvordan båtene skal styre.

Motorbåter på kryssende kurser.

Motor/seilbåter.

Båter som innhentes.

Båter som møtes i trangt farvann.

Seilbrett/motorbåt/nyttetrafikk.

SJØENS TRAFIKKREGLER

For at båter ikke skal kollidere er det bestemte regler for hvem som skal vike (svinge unna) og hvem som har forkjørsrett. Mellom seilbåter er det spesielle vike-regler. De lærer du hvis du går på en seilskole.

FOR MOTORBÅTER:

- du har vikeplikt for båter som kommer fra styrbord (høyre). Akkurat som en moped eller bil har vikeplikt for de som kommer fra høyre.
- hvis to båter kommer rett mot hverandre, skal begge svinge litt til styrbord (høyre).
- motorbåter skal vike for seilbåter og seilbrett, bortsett fra når seileren tar igjen motorbåten.

FOR ALLE FRITIDSBÅTER (BÅDE MOTORBÅTER OG SEILBÅTER):

- du har vikeplikt for båter du tar igjen.
- fritidsbåter skal vike for nyttefartøy, for eksempel ferger, lasteskip og fiskebåter som driver med fiske.

Det er ikke noe viits i å kjekke seg alt for mye når det er andre båter i nærheten. Hold deg litt på avstand og sving unna i god tid. Hvis du kjører litt fort og litt for nærme den båten du skal vike for, er det veldig ubehagelige for de som sitter i den andre båten (de blir usikre på om du i det hele tatt har tenkt å svinge unna). Dessuten er du sjanseløs hvis det plutselig skulle skje noe med båten eller motoren.

ER DU GAMMEL NOK?

Hvis du er under 16 år, kan du ikke føre en båt som enten har mer enn 10 hk, eller **kan gå fortere** enn 10 knop eller er lengre enn 8 meter (ca 26 fot). Mange tror at det er greit så lenge man har 9,9 hk, men sånn er det altså ikke. For hvis du setter en slik motor på en båt som er for eksempel 10 fot lang, vil den kunne gå i kanskje 15 eller 20 knop.

BÅTFØRERBEVIS

Gjelder for personer født 1980 eller senere, som skal føre båt med mer enn 25 HK eller over åtte meters lengde.

OPPGAVE

Hva menes med å avpasse farten etter forholdene? Kan du tenke deg noen situasjoner hvor det ikke er så lurt å ha full fart selv om det er lov?

Bruk notatsidene bakerst i boken når du skal svare.

HVOR FORT KAN DU KJØRE?

I trange sund og der det er mye båter er det fartsgrenser. De er merket med skilt på land, og det er ditt ansvar å vite hvilke regler som gjelder der du er. Det det er litt lengre avstand til holmer og skjær kan du i utgangspunktet kjøre så fort du vil – så lenge du er gammel nok og følger de andre reglene som gjelder. Men man skal aldri kjøre raskere enn at man har kontroll over båten. I Sjøveisreglene står det et avsnitt om "sikker fart": "Ethvert fartøy skal alltid gå med sikker fart slik at det kan manøvrere riktig og effektivt for å unngå sammenstøt og kan stoppes på en distanse som passer til de rådende omstendigheter og forhold". Det var kanskje ikke så lett å få med seg, men det betyr kort og godt at man skal avpasse farten etter forholdene.

HVOR KAN DU KJØRE?

Omtrent akkurat der du vil, men i heketiden må du holde deg minst 50 meter unna fuglereservater. Det er ikke lov å kjøre båt innenfor badebøylene, og du må ikke kjøre raskere enn 5 knop hvis du er nærmere enn 50 meter fra badebøyer eller noen som bader.

FLYTER DUSELV?

De fleste kan nok både svømme og holde seg flytende ganske lenge, selv om de ikke har på seg flyteutstyr. Men hvis det er litt kaldt i vannet og litt bølger og du er litt sliten og litt langt fra land, blir det til sammen ganske mye. Og da kan det hende at en redningsvest hadde vært greit å ha på. Derfor er det påbudt å ha med flyteutstyr til alle som er med i båten. Det er også påbudt å bruke egnet flyteutstyr når du kjører båt som er under 8 meter.

NÅR BØTENE BLIR STORE

Du synes kanskje det er dumt at det skal være regler på sjøen, men de er laget for at vi alle kan ha det trygt når vi er på sjøen. Dersom vi ikke gidder å bry oss om reglene, kan noen bli skadet, enten du selv, bestekameraten din, eller kjæresten din. I tillegg kan det komme til å koste deg dyrt. Dersom overtredelsen er svært alvorlig, kan du bli tiltalt og dømt. Da kan du få merknader på rullebladet ditt hos politiet. Dersom du trenger vandelsattest for å søke jobb, skoler, visum eller førerkort, vil det stå i attesten. Det er ikke noe hyggelig, helt unødvendig.

FOR LOVBRUDD som ikke er fullt så alvorlige (forseelser), får man en bot av politiet med en gang (forenklet forelegg). Dette må du betale dersom du bøtelegges (pr. 2005):

- Mangler du vester om bord: **500 kr** pr. person.
- Har ikke montert lanterner: **2000 kr**.
- Monterte lanterner virker ikke: **1500 kr**.
- Er du under 16 år og fører båt som kan gå fortere enn 10 knop, større enn 8 m eller større motor enn 10 HK: **500 kr**.
- Dersom båteier lar en person under 16 år føre en slik båt: **1500 kr**.
- Kjører du innenfor badebøyer: **2000 kr**.
- Kjører du for fort der det er fartsbegrensing, for eksempel i et havnebasseng: **1500 kr**.

10

Les nøye igjennom denne historien. Hva blir summen av de bøtene politiet skrev ut denne kvelden?

Vi skal følge politibåten "Maja" på patrulje en fin sommerkveld på Sørlandet. Om bord treffer vi politibetjentene Olga Håndjersbråten, Petter Radarsvingen og Ole Bøtelista. Klokka er elleve på kvelden. Selv om det er lyse netter, har det begynt å mørkne, lanternene er slått på og de holder seg godt under fartsgrensa på 5 knop, mens de siger sakte rundt i havnebassengeget. Betjentene Radarsvingen og Håndjersbråten holder utkikk, og Bøtelista står klar med lasermåleren. Plutselig ser de ei lita jolle komme i full fart mot dem. Båten svinger unna i siste liten og kjører inn mot land.

"Full speed og blålys!" kommanderer Radarsvingen, "nå skal vi ta guttungen på fersken!"

Jolla i full fart mot båtthavna må snart gi tapt for Håndjersbråtens manøvrering med gass og gir. Overmannet av blålys og ulende sirener blir jolla liggende i ro i påvente av et ubehagelig møte med de uniformerte.

"Guttungen" er en mann godt over førti.

"Lurer på hva han skal unnskyldte seg med," mumlet Bøtelista for seg selv. Og forklaring fikk de.

Det hadde vært så mørkt at han ikke hadde sett politibåten, dessuten så hadde gassen på en eller annen måte hengt seg opp, men nå var den i orden igjen, så dette var da ikke stort å bry seg om! Dessuten burde de vel heller konsentrere seg om alle ungdommene som kjørte "villmann" i fylla!

Da hadde Radarsvingen og Bøtelista fått nok!

"Du holdt 20 knop i et område der fartsgrensa er 5 knop! Hvordan er det forresten med lanterner og redningsvest i båten din?" Bøtelista var skarp i røsten og utålmodig med blokka og pennen. Her skulle det skrives ut bøter!

Jo, altså. Lanternene hadde han ikke fått montert og vesten måtte ha blåst over bord...

Bøtelista sa ingen ting. Han bare så lenge på mannen før han begynte å skrive. Gubben i jolla sank sammen og ble liten da han hørte hva den neste lønna skulle brukes til. Men han innså nederlaget og godtok bøtene, startet opp påhengeren og kjørte rolig mot brygga. Rød i toppen og hengende med hodet. "At de aldri lærer!" Håndjersbråten ristet oppgitt på hodet. "Makan til elendige unnskyldninger er det lenge siden jeg har hørt!"

På sjøen måler man fart (hastighet) i knop. 10 knop er det samme som 18,5 km/t.

"Men her kommer det en til!"

Bøtelista reiser seg og peker på en hurtiggående båt som fosser innover i stor fart. Ved synet av politibåten blir farten satt betydelig ned og alt synes å være i orden. Lanternene lyser som de skal, båten er på stø kurs mot marinaen.

"Ok, han skjønnte tegninga," Håndjernsbråten hilser til båtføreren og en hånd vinker tilbake.

"Han der så da svært så ung ut!" utbryter Radarsvingen.

"Vi snur og tar en titt!"

Og ganske riktig. På førerplassen sitter en tydelig nervøs ungdom med capsen bak fram og stirrer forskremt på Bøtelista som kommer om bord.

"Flott båt!" kommenterer han.

"Joa," svarer gutten "Det er pappa sin, altså, jeg fikk låne den for å fylle bensin. Han venter ute på brygga vår."

"Den kan vel gå raskt, denne båten?" spør Håndjernsbråten uskyldig.

"Gjett om," sier capsen ivrig, beroliget av politimannens vennlige tone og interesse for båten hans.

"90 hestekrefter. 35 knop på full fart!"

"Hvor gammel er du da, gutten min?" spør Bøtelista og aner svaret. Den unge mann, rød i toppen og skjelvende i ræsten stammer fram at han snart blir seksten.

Det hjalp lite. Den hurtiggående båten blir slept hjem til en far som hadde lånt bort en for stor båt til en for liten sønn. Men bøkene var ikke små.

På vei tilbake til politistasjonen stopper de ei sjekte som tøffer innover i rolig fart med feststemte ungdommer. Båten hadde lanternene i orden, vester til alle og en kvinnelig skipper i et påfallende godt humør.

"Så koskelig å bli sjekket opp av en så kjekk politimann, da. Synd du er på jobb..."

"Jeg tror du får blåse litt for oss, jeg", sa Radarsvingen og dro fram et instrument med et plastrør stikkende ut på siden.

"Trek pusten godt og blås sammenhengende til jeg sier fra!" Dama blåste. Displayet viste 1,05. Humøret forsvant like fort som lommepengene i en godtebutikk. Dama ble først rød, så blek, derefter grønn før hun bøyd hodet utover rekka og besørget nattmaten for sultne krabber nede på bunnen. Da hun dukket opp igjen med et ansikt tilslørt av spy og tårer, var fortvilelsen ekte og angeren sto å lese i øynene hennes.

"Der røyk vel USA turen min, kan jeg tenke meg. Nå havner jeg vel i fengsel og allting!", sa hun idet hun ble geleidet om bord foran i "Maja".

Der måtte hun fortelle hva hun het, hva hun jobbet med og hva hun tjente i året. "Hu slipper nok å sitte inne, men jaggu får nok

dama betale for seg, ja!" Håndjernsbråten sukket litt trist.

"Med hennes inntekt blir det nok en del tusenlapper tipper jeg! Nå ryker nok turen hennes, det nytter ikke å søke visum med en så fersk promilledom!"

"Det er synd de ødelegger slik for seg sjøl! Men nå tar vi dama med til kammeret og så tar vi kvelden, folkens!" Bøtelista ga gass og gledet seg til å komme hjem. Litt trist, for han hadde alltid litt vondt av dem han måtte bøketelegge, men som han sa til seg sjøl, reglene er jo for at det ikke skal skje ulykker. Og de som bryter dem, ja, de har i grunnen skylda sjøl...

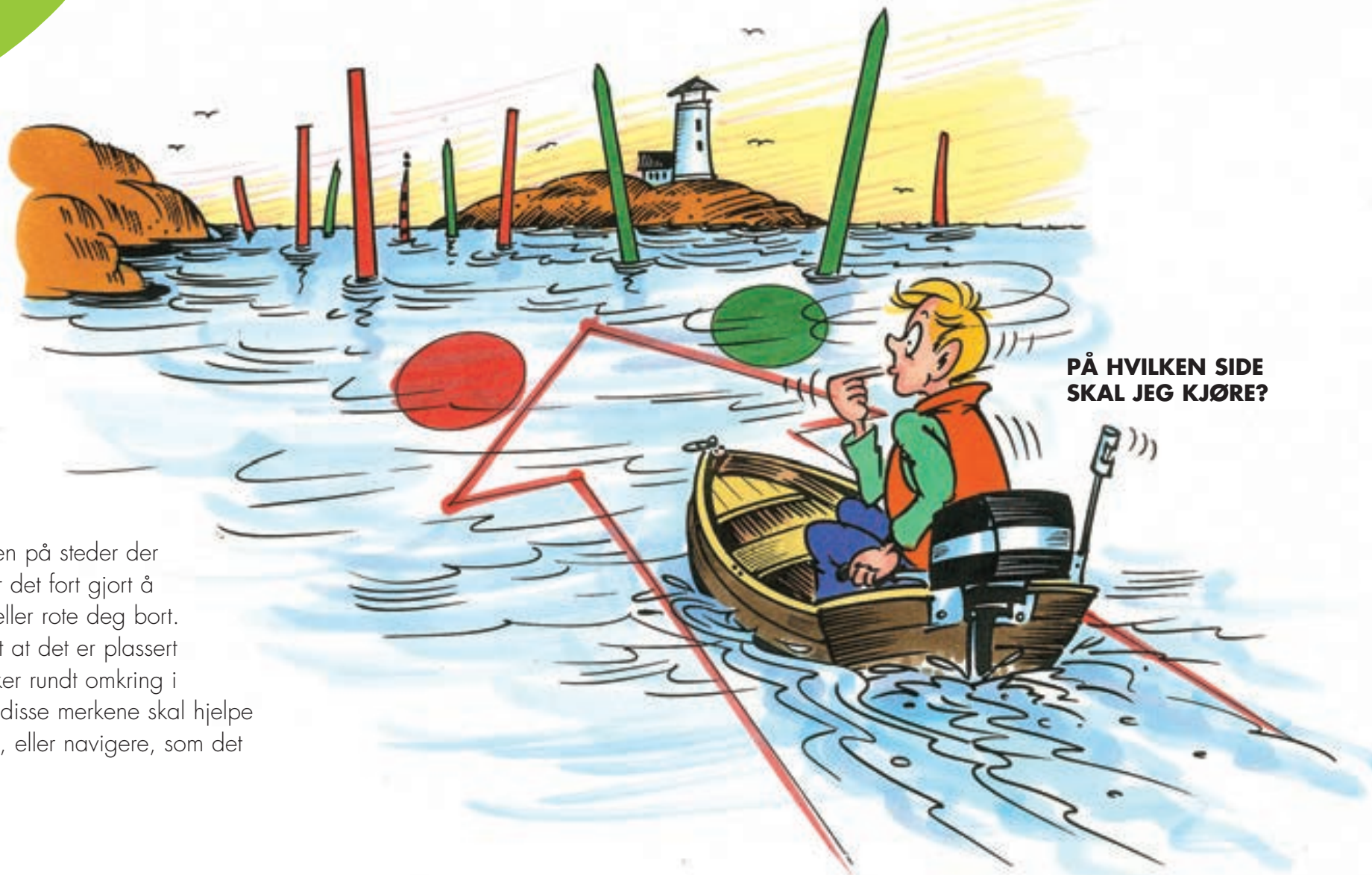
Finn ut hvor mange forseelser det er av hver type, hva de koster, og hva summen av alle bøkene ble denne kvelden (Ikke ta med promillekjøringen, for det er for alvorlig til å skrive ut forelegg).

	ANT. FORSEELSER	BOTENS STR	TILSAMMEN
MANGLENDE VESTER			
IKKE MONTERTE LANTERNER			
MONTERTE LANTERNER VIRKER IKKE			
UNDER 16 ÅR OG FOR STOR MOTOR, BÅT ELLER FART			
DERSOM BÅTEIER LAR EN PERSON UNDER 16 ÅR FØRE EN SLIK BÅT			
KJØRING INNENFOR BADEBØYER			
FOR HØY HASTIGHET DER DET ER FARTSBEGRENSING			
SUM			

FRAM OG TILBAKE ER DOBBELT SÅ LANGT

om hvordan du finner fram på sjøen

Skal du bruke båten på steder der du ikke er kjent, er det fort gjort å kjøre på et skjær eller rote deg bort. Du har kanskje sett at det er plassert forskjellige sjømerker rundt omkring i skjærgården. Alle disse merkene skal hjelpe oss til å finne fram, eller navigere, som det heter til sjøs.

SJØKART

Sjømerkene ser ikke slik ut på kartet som de gjør i virkeligheten. På kartet er merkene, grunnene osv. tegnet med symboler. Nå skal du få lære deg hva de viktigste kartsymbolene betyr.

I tabellen på de påfølgende sidene har du en oversikt over de viktigste kartsymbolene og hva de betyr. Bruk tabellen når du skal løse oppgavene på de neste sidene.

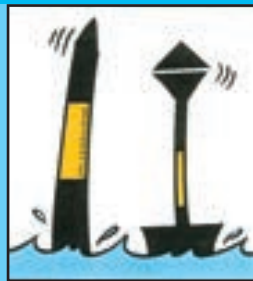
DE VIKTIGSTE SJØMERKENE:

KARTSYMBOL:			
SLIK SER DET UT I VIRKELIGHETEN:			
NAVN PÅ SJØMERKET:	Skvalpeskjær	Grunne	Jernstake

KARTSYMBOL:			
SLIK SER DET UT I VIRKELIGHETEN:			
NAVN PÅ SJØMERKET:	Rød stake	Grønn stake	Midtgrunnsmerke

Sørmerke

Østmerke

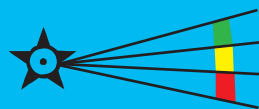
Vestmerke

Nordmerke

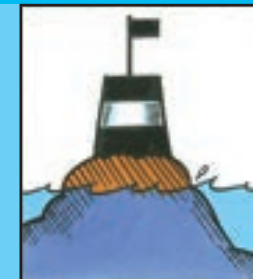
Fyr

Fyrlykt

Båke

Varde

12

På kartet er det nummerert og satt ring rundt en del kartsymboler. Tegn kartsymbolet og hvordan merket ser ut i virkeligheten. Forklar hva det betyr og hvor du fant det. Du kan bruke skalaen på kartet til å finne avstanden i nautiske mil. Vi har løst den første oppgaven for deg.

NR.	SLIK SER KARTSYMBOLET UT	SLIK SER DET UT I VIRKELIGHETEN	HVA BETYR DET?	HVOR FANT DU DET?
1			<i>Det er en grunne rett under merket, men du kan passere på alle sider.</i>	<i>Ca 0,5 nautiske mil vest/sørvest for Stongshælen.</i>
2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				
9				

Fortsettes på neste side -->

NR.	SLIK SER KARTSYMBOLET UT	SLIK SER DET UT I VIRKELIGHETEN	HVA BETYR DET?	HVOR FANT DU DET?
10				
11				
12				
13				
14				

13

BRUK KARTET PÅ SIDE 18

Du skal seile fra Vardøya (nederst til høyre på kartet) til Kårstø. Ruten du skal følge er tegnet på kartet. Følg streken og tegn inn på kartet hvilken side av sjømerkene du skal seile.

14

GRUPPEARBEID

Dere skal lage en modell av kystlandskapet i nærheten av der dere bor. Det viktigste er å utforme og plassere sjømerkene så korrekt som mulig.

NØDVENDIG UTSTYR

- Båtsportkart, som deles i remser på ca 3 nautiske mil, og hver kartremse forstørres opp 400%.
- Finerplate, som deles opp i samme størrelser som kartremsene.
- Maling – havfarge og landfarge (eventuelt kan du bruke landfarget papp).
- Trepinner, spiker, papp, lim osv til å lage sjømerker av.

ARBEIDSGANG

- Del inn i grupper på 2-4 elever.
- Mal finerplaten blå.
- Tegne et omriss av øyer og fastland ved å legge kartet på platen og overføre omrisset. Bruk spiss blyant. Mal direkte på plata, eller klipp ut farget papp som limes på den blåmalte finerplata.
- Lag modellene av sjømerkene så små som mulig, men du må allikevel regne med at de blir for store i forhold til modellens målestokk. Det viktigste er at de ulike sjømerkene har samme målestokk.
- Plassere sjømerker, stedsnavn osv. på kartet.

Når alle gruppene er ferdige, kan finerplatene monteres ved siden av hverandre på en vegg. Det blir en flott utsmykning med lokalt preg!

LYS I MØRKET

om fyr og lanterner

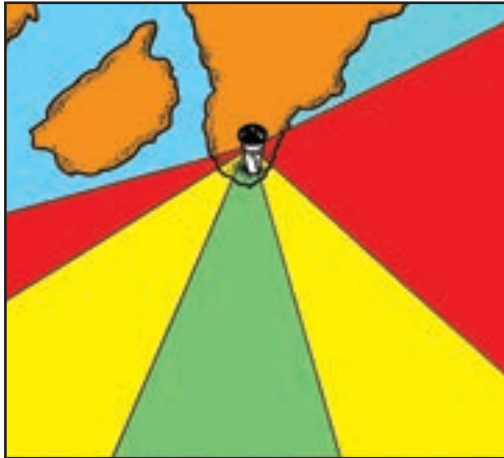
En ting er å finne fram om dagen når du kan se øyer, staker og alt annet vi navigerer etter. Verre er det å finne fram i nattemørket.

Det skal du lære litt om nå!

NATTSEILAS

Som du sikkert har sett er det plassert ut noen fyrlykter her og der. De er ikke så tilfeldig plassert som det kan se ut til. Du kan nemlig kjøre trygt fra lykt til lykt ved å bruke kart og uten å se noe annet enn lyset fra disse lyktene. Det burde du lære deg, for det er spennende ved siden av at det er nyttig! Lyktene sender ut lys i flere sektorer med forskjellig farge: Rød, grønn og hvit.

Forutsetningen for all navigasjon er å vite hvor du er, både i virkeligheten og på kartet. En nattseilas i ukjent farvann bør planlegges. Studer kartet før du drar. Finn ut hvilke sektorer som er trygge for deg og tegn med blyant på kartet den kursen du skal følge. Da vil du oppdage at du kan seile i lyset fra et fyr helt til du kommer inn i lyset fra et annet fyr.

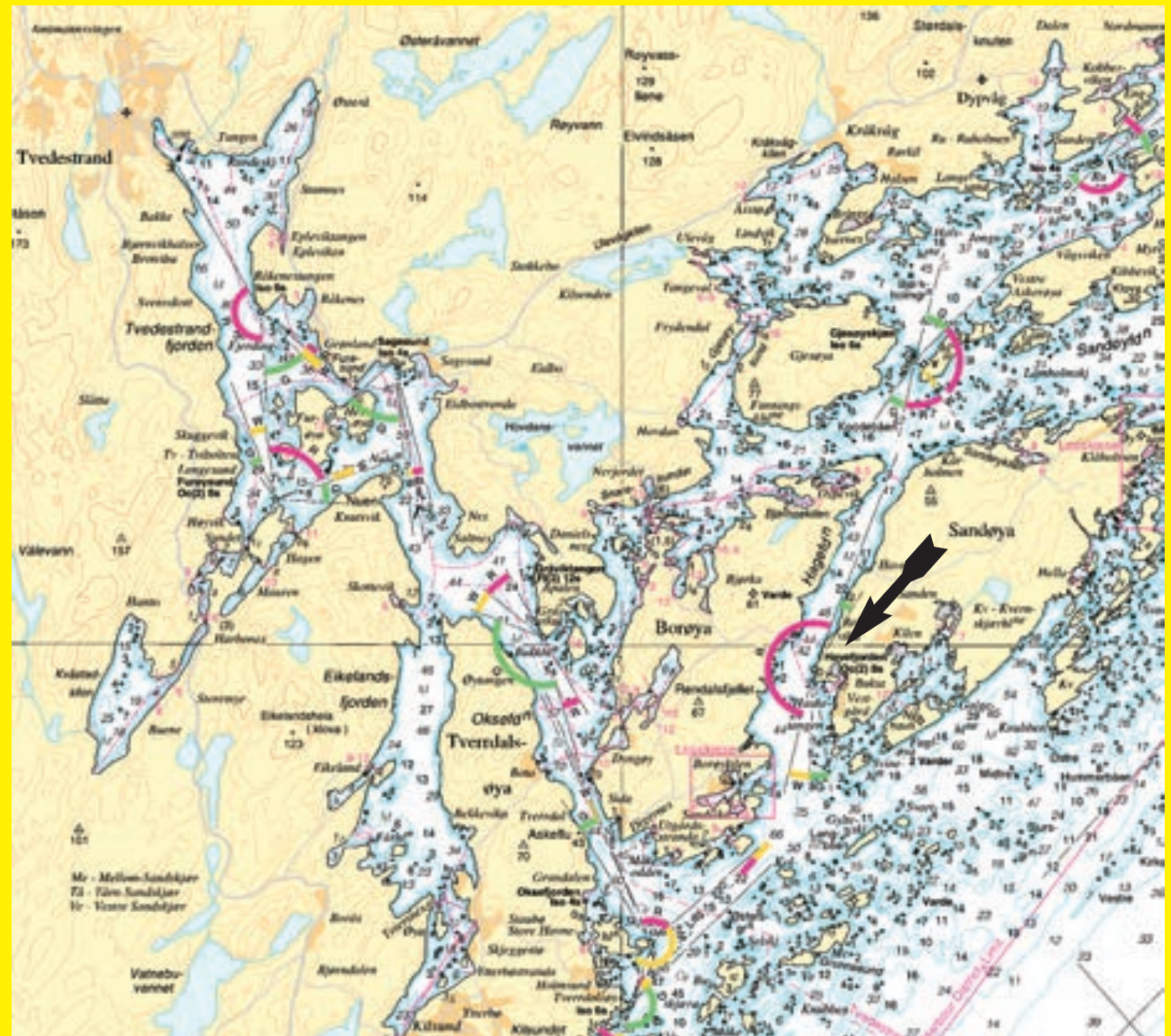
I den hvite sektoren er det som regel ingen skumle skjær, men vær oppmerksom på at nyttetraffikken bruker denne sektoren, og er du i et område med mye skipstrafikk, bør du nok holde deg unna selve skipsleia. Røde og grønne sektorer regnes som utrygge fordi det kan være mange skjær der.

MEN HUSK DET VIKTIGSTE: Du må vite hvor du er, uansett hvilken sektor du er i.

15

Du skal seile fra Havefjorden lykt utenfor Tvedestrand og inn til byen ei natt. Du er ikke kjent i farvannet og er helt avhengig av å navigere etter lyktene fordi det er helt mørkt. Det eneste du ser er noen få lys fra land og forskjellige fyrlykter.

Opgaven er nå å tegne en trygg kurs på kartet nedenfor. Det er lite skipstrafikk inn til Tvedestrand, så her kan du godt bruke den hvite sektoren. Men hold godt utkikk både forover og bakover. Lanterne har du selvfølgelig tent.

"Gjengitt med tillatelse A641/10 fra Statens kartverk Sjø".

LANTERNEFØRING

Smartere bruker ikke lanterne for å unngå å bli bøtelagt, men for å bli lagt merke til av andre båter! Tenk deg å møte skjærgårdsbølla Rikesen jr. på fjorden en mørk natt med 200HK og bønn pinne. Uten at du har lanterner!

Alle båter skal ha godkjente lanterner som er riktig plassert. Lanterne skal være tent om natten (fra solnedgang til soloppgang) og hvis det er dårlig sikt (for eksempel ved tåke og regn).

Hovedregelen er at det skal være en grønn sidelanterne på styrbord (høyre) side av båten, en rød sidelanterne på babord (venstre) side, en hvit topplanterne som lyser framover og en hvit akterlanterne.

Robåter, kajakk, kanoer og små seilbåter kan bruke en lommelykt eller lignende.

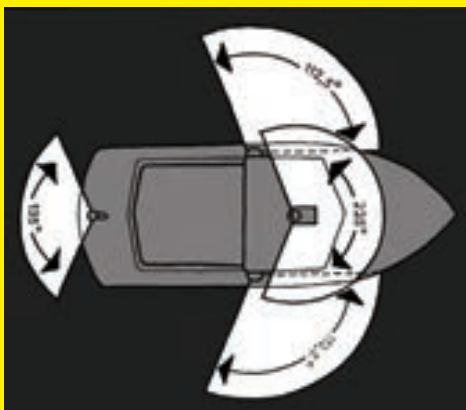
Båter som er mindre enn syv meter og som ikke kan gå fortere enn syv knop kan nøye seg med én hvit, rundtlysende lanterne.

Store båter (over 50 meter) skal ha sidelanterne, akterlanterne og to topplanterne.

OPPGAVE

16 Her er en båt sett ovenfra. Sett riktige farger på lanterne.

17 Disse fargede prikkene illustrerer lysene fra lanterne. Kan du ut fra det du har lært si noe om hva slags båter det er og fra hvilken side du ser de ulike båtene?

Hva slags båt? Fra hvilken side ser du båten?

Seilbåter som seiler skal bare ha sidelanterne og akterlanterne.

RUSK I MASKINERIET

om hvordan du kan takle en humørsyk båtmotor

Mange redningsaksjoner blir satt i gang på grunn av motortrøbbel. En del av dem kunne ha vært unngått hvis man hadde hatt litt peiling på hvordan man skal stelle med motoren.

Seilere har det enkelt når de skal komme seg fram. De venter på at det skal blåse en smule, og det gjør det jo som oftest. Da heiser de bare seilet og bruker vinden som drivkraft. Motorbåtfolket, og de er det jo mange av, har det ikke alltid fullt så enkelt. Hvem har ikke dratt i startsnora til en gjenstridig påhengsmotor eller opplevd at den forb..... motoren finner det for godt å ta kvelden. Men slike problemer er det enkelt å unngå.

Du må bare huske på noen viktige ting:

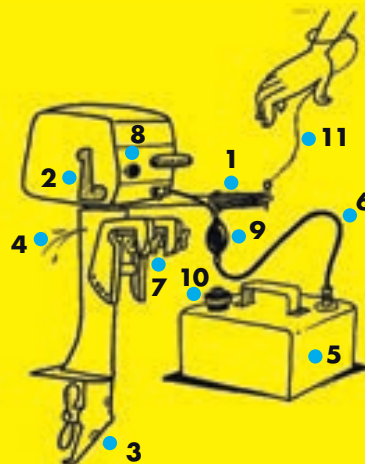
- At påhengsmotoren må ha olje. Hvis ikke skjærer den seg. Motorer uten separat oljetank skal ha olje i bensinen. Dersom du ikke gidder å bry deg om denne olja, kan du jo droppe den. Men da vet du hva du kan bruke lomme-pengene til framover.
- Å skru opp lufteventilen på bensintanken. Glemmer du det, blir det undertrykk i tanken og motoren dør en stille død etter en stund. Da kan du bare skru opp ventilen og starte på nytt.
- Å pumpe litt på "blæren" på slangen før du starter. Det må til for at motoren skal få nok bensin til å starte.
- Å bruke choken riktig. Ofte må man bruke choke for å få startet motoren. Da får den litt ekstra bensin, og det trenger den kanskje hvis den har stått lenge og det er kaldt. Kjører du av gårde med choken ute blir det for mye av det gode og motoren stopper.
- Å bytte dieselfilter hvert år. Dessuten passe på at tanken ikke går tom. Skjer det, må du "lufte" motoren. Dvs. du må blitt kvitt de luftboblene som er kommet inn i drivstoffsystemet før motoren vil starte igjen. Du kan lese i instruksjonsboka hvordan det gjøres. Filteret hindrer at det kommer rusk og urenheter inn i drivstoffsystemet.

BRANN

Det er dumt å røyke. Spesielt i nærheten av bensin. Du må alltid ta bensintanken ut av båten og opp på land før du fyller den. Hvis du lar tanken være i båten når du fyller, vil det samle seg bensingass i bunnen av båten. Det skal ganske lite til før gassen eksploderer, og da blir det ikke noe særlig igjen verken av deg eller båten.

18

Her ser du en påhengsmotor. Plasser tallene på rett plass.

GASSHÅNDTAK	_____
GIRSPAK	_____
DØDMANNSKNAPP	_____
CHOKE	_____
KONTROLLSTRÅLE FOR KJØLEVANN	_____
FESTESKRUER	_____
PÅFYLLINGSHULL FOR GIROLJE	_____
BENSINTANK	_____
BENSINSLANGE	_____
LUFTESKRUE	_____
PUMPEBLÆRE	_____

Men selv om du er forsiktig kan det oppstå brann. Derfor bør alle motorbåter ha et brannslukkingsapparat som du når fra førerplassen.

OM KJÆRLIGHET OG BÅTMOTORER

Gammel kjærlighet ruster ikke sier et ordtak. Helt feil! Det gjør den. I hvert fall båtmotorer. Vi liker alle at noen bryr seg om oss. Slik er det også med motorene. Glemmer du det, kan det fort bli skilsmisse mellom deg og motoren. De liker å bli smørt inn, både inn- og utvendig!

Dessuten liker de ikke å ha det for hett!

Riktig temperatur varierer fra motor til motor, men en jevnlig nedkjøling er det riktige. Derfor må du passe på at kjølevannet går igjennom motoren og kommer ut igjen. Påhengsmotorene er lette å sjekke. De har som oftest en liten stråle som kommer ut oppe på motoren. Større båter har ofte varsellampe eller et instrument som viser temperaturen. Kjølevannet kommer ofte ut sammen med eksosen. Husk å sjekke!

STARTPROSEDYRE FOR PÅHENGSMOTORER

- Ta ned hendelen/utløseren som låser motoren. Vipp ned motoren. Ta hendelen opp igjen. Det frigjør motoren slik at den vipper opp hvis du kjører på grunn.
- Sett bensintanken i rommet under baktøften og sett på bensinlangen.
- Løsne lufteskruen
- Trykk (pump) på blæren på bensinlangen til blæren er hard.
- Trekk ut choken ved første start for dagen.
- Still gasshåndtaket på start.
- Giret skal stå i fri (midtposisjon).
- Sett på dødmannsknappen.
- Ta godt tak i startsnora og dra bestemt.
- Motoren vil normalt starte etter et par drag.
- Når motoren har startet, skal du gradvis dytte choken inn igjen slik at motoren ikke får for mye bensin og stopper.

19

Sett kryss for det du mener er rett

HVORFOR ER BENSINSØL I BÅTEN SÅ FARLIG?

- Fordi bensin kan ødelegge skroget.
- Fordi bensin tar lett fyr og kan eksplodere.
- Fordi det er livsfarlig å puste inn bensingass.

HVA VIL SKJE DERSOM DU GLEMMER Å SKRU OPP LUFTEVENTILEN PÅ BENSINTANKEN?

- Motoren vil ikke starte.
- Motoren vil gå en stund før den stopper.
- Bensintanken vil eksplodere.

DU SKAL BLANDE 2 % OLJE I BENSINEN. DU FYLLER 20 LITER. HVOR MYE OLJE SKAL DU HA I?

- 4 liter.
- 8 dl.
- 4 dl.

HVA KAN SKJE DERSOM DU GLEMMER Å BLANDE OLJE I BENSINEN TIL EN PÅHENGSMOTOR (TOTAKTER)?

- Motoren "skjærer" seg.
- Motoren vil ikke starte.
- Tennpluggene blir ødelagt.

HVA VIL DET SI Å "LUFTE" EN DIESELMOTOR?

- Fjerne lokket på motorkassen for å luften ut gasser fra motoren.
- Fjerne luft i drivstoffsystemet.
- Ta motoren ut av båten for vedlikehold.

HVA ER DET FØRSTE DU BØR GJØRE NÅR PÅHENGSMOTOREN IKKE VIL STARTE SELV OM HAR FULGT STARPROSEDYREN?

- Få en kamerat med båt til å taue deg i gang.
- Vente en time før du prøver på nytt.
- Sjekke tennpluggene.

DU ER UHELDIG OG KJØRER PÅ GRUNN SLIK AT PROPELLEN TAR NEDI BUNNEN. DU KOMMER DEG UT PÅ DYPT VANN IGJEN, MEN BÅTEN VIL IKKE GÅ FOROVER SELV OM MOTOREN GÅR OG STÅR I RETT GIR. HVA KAN DET SKYLDES?

- Giroljen har lekket ut.
- Brytepinnen i propellen er ødelagt.
- Propellen er eksosforgiftet.

20

KJÆRESTE OG MOTORSTOPP

Ole og Mari skal på tur med jolla. Ole har fylt opp tanken på bensinstasjonen og alt ligger til rette for en fin dag på sjøen. Han setter tanken ned i benken, kobler til slangen, pumper bensin, trekker ut choken og drar i snora. Alt funker perfekt. Han smiler til Mari og legger ut fra brygga. Men etter et kvarter skjer det. Motoren begynner å fuske, før den etter en stund rett og slett bare stopper.

Ole, som den verdensmester han egentlig ikke er, begynner å dra i startsnora, prøver med choke, drar igjen så han blir varm og rød og tenker at det var den turen. Nå som han endelig hadde mannet seg opp til å invitere Mari. "Nei, dette går ikke! Vi får visst ro inn til brygga igjen."

Han kaster et blikk på henne.

Sitter hun ikke der og smiler med et sånt lurt smil!

"Jo, dette skal gå så fint så," sier hun.

"Det er bare en bitte liten ting du har glemt å gjøre!"

Og mens du finner ut av det, kan jeg ligge her foran i båten og sole meg!"

Hva er det Ole har glemt å gjøre?

RETT VEST

og andre ting du bør ha på deg og med deg på båttur

Du kjenner sikkert uttrykket "å holde hodet kaldt". I virkeligheten gjelder det motsatte: Hold hodet varmt. Med andre ord: Bruk lue!

Veldig mye av kroppens varmetap skjer nemlig gjennom hodet. En ull-lue er det aller beste. Ulla holder på varmen selv om den blir våt. Dette gjelder også for resten av kroppen. Med ullundertøy har du faktisk større sjanse til å overleve om du skulle være så uheldig å falle i vannet. Bomull isolerer ikke så godt og vil føre til stor avkjøling hvis du blir våt. - Nei takk, sier du kanskje, - Ikke ull til meg. Jeg får kløe bare ved tanken. I dag er det imidlertid mulig å få ullplagg som er garantert kløfrie. Brukbare alternativ er fleece- eller superundertøy. Men ingenting kan måle seg med ulla! Ellers kjenner du vel til at flere tynne lag er bedre enn ett tykt. Det er luftlagene mellom plaggene som isolerer og holder deg varm.

RIKTIGE KLÆR KAN REDDE LIV:

Husk varme klær innerst, vind- og vanntette klær ytterst, lue på hodet og fottøy med gummisåler. Ta med litt ekstra klær. Været kan endre seg raskt på sjøen.

Til yttertøy er bomull et utmerket materiale. En anorakk i bomull "puster", og er den godt impregnert tåler den også ganske mye vann. Mange holder impregnert bomull for å være bedre enn de nyere tekstilene. De er ofte stivere og "puster" ikke så bra som bomull. En god anorakk må ha ordentlig hette. Men husk at en avtakbar hette er til liten nytte en uværsdag om den ligger hjemme i kommodeskuffen!

Regntøyet du skal bruke bør være av det stødige slaget. Tykt, litt stivt regntøy har den fordel at det blir et luftlag innenfor som hindrer kondens. Det tynne og myke regntøyet egner seg best så lenge det ikke regner. Det er lett å bære og tar liten plass, men tar du det i bruk, blir du fort våt både fra ut- og innsida. Og sjekk sømmene når du kjøper regnklær. De bør være både sydd og sveiset.

Hendene dine har det best i to par votter, ull innerst og vindvotter utenpå. Våte polvotter er kaldere enn om du gikk barfingret. Fottøyet må ha gode gummisåler slik at du ikke sklir.

23

HVA GJØR DU HVIS:

Du får et tau i propellen og motoren stopper. Båten befinner seg 500 meter fra land og driver utover. Om bord har du dessverre ikke årer, men et øsekar, en halvfull tank, flytevester, kniv og fiskeutstyr.

Hva vil du gjøre?

Hva kan det verst tenkelige resultatet bli?

Hvordan kunne du unngå å komme opp i en slik situasjon?

HVILKET FLYTEUTSTYR ER BEST?

Det finnes mange måter å holde seg flytende på. Redningsvest, flytevest, oppblåsbar vest, flytejakke og flytegenser. Kan du tenke deg hva som er best? Jo, det er det du bruker! Så selv om den gode gamle oransje vesten kanskje er det sikreste, er den lite verdt hvis den ligger hjemme i boden eller stuet i båten. Derfor bør du skaffe deg et flyteplagg som er så fint og tøft og behagelig at du faktisk tar det på deg. Du bør også prøve det på deg mens du ligger i vannet, slik at du blir vant til hvordan det virker.

FLYTEUTSTYR ER LURT OG PÅBUDT

Det er påbudt og ha med nok flyteutstyr til alle som er i båten. Det er også påbudt å bruke egnet flyteutstyr når du kjører båt som er under 8 meter. I mange tilfeller er det spesielt viktig: I en åpen, liten båt skal det veldig lite til før du faller i sjøen, for eksempel på grunn av bølge fra en større båt. Om du kan svømme eller ikke kan ha liten betydning, for eksempel hvis du blir bevisstløs, får panikk eller blir nedkjølt og utmattet. Og siden moderne flyteutstyr er lett og behaglig, finnes det ingen argumenter mot å ha det på seg!

FLYTEJAKKE

REDNINGSVEST

OPPBLÅSBAR
REDNINGSVEST

FLYTEVEST

FLYTEGENSER

SJEKK VESTEN

Flyteutstyr slites etter hvert. Sjekk jevnlig at alle reimer og belter er hele og at det ikke er rifter i stoffet. Har du en oppblåsbar vest må du lære deg hvordan du skal vedlikeholde vesten og hvordan og hvor ofte du skal bytte utløserpatron.

24 ROLLESPILL

Alle vet at det beste er å ha flyteutstyret på seg, men allikevel er det noen som ikke vil bruke det.

Fredrik og Petter skal på tur med jolla til Fredrik. Fredrik tar på seg vesten sin. "Jeg synes ikke det er nødvendig å ta på meg vesten", sier Petter.

Fortsett samtalen. (Hvorfor er Petter så motvillig til å ta på seg vesten, og hvordan kan Fredrik overbevise ham?)

OPPGAVE

25 Nå kan du designe ditt eget flyteplagg! Hvordan synes du at et flyteplagg bør se ut? Farge, form, mønster osv.

HELL I UHELL

om hvordan litt forberedelse kan redusere sjansen for "uftaks"

De visste ikke hvor lenge de hadde drevet omkring her, da de syntes de hørte rop borte i mørket. De skreik tilbake, de hylte om hjelp. Og i det gule uværslyset, som bårene fossa fram i, drog de kjensel på noe. Det var ikke et kvelv, det var en lapp av et segel, en båt, som jagde imot dem. Redning! De skreik igjen, som de trygla om livet. Nå slo uværslyset sterkere over dem, og i dette gule flammeskjæret fløy båten tett forbi, det var en kamerat, det var Per Suzansa. Han hadde nok meint å redde. De så ham stå ved roret noen favner borte, han stirte på dem, han skreik, men i slik sjø ville båten hans bli knust mot kvelvet, det forstod gamlingen, og derfor måtte han berge seg forbi og fare videre. Og som han nå måtte la kameratene bli igjen til den visse undergang, snudde han hodet og så på dem alle, og det pressa fram et nytt skrik fra ham, alle om bord i båten hans satte i samme skriket – som bad de om forlatelse, fordi de i alle fall måtte redde seg sjøl. Og de på kvelvet forstod det, og de skreik – sårt og jamrende. I neste øyeblikk var Per Suzansa og karene hans fløyet bort i skavlene og natta.

Så rei de igjen på kvelvet og beit seg fast, som det ennå kunne nytte, og han Kaneles Gomon var stadig fra sans og samling. Han Kristaver holdt ham ennå, men orka han det lenger? De andre hadde to hender å klamre seg fast med, når sjøene slo innover dem, men Kristaver hadde bare en, og Kaneles var tung. Slippe ham? Nei – men skulle han sjøl la seg skylle bort?

«Kaneles!» ropte han inn i øret på ham. «Prøv å vakn da! Prøv å held deg fast. Eg orker itj meir!»

Kaneles, den kjekke gutten, som kunne sprette som en gumiball, han var sanseløs, han kunne ikke røre et lem. Men Kristaver kjente at det snart var forbi også med ham. Der har vi en kjempeskavl, den klarer han ikke om han skal holde seg

Kaare Espolin Johnson: Ill. fra "Den siste viking" av Johan Bojer
© Kaare Espolin Johnson / BONO 2010-2020

sjøl og den andre. – Vårherre tilgi, men nå må Kristaver slippe kameraten.

Båra slo innover dem, Kristaver bøyde hode og overkropp imot den, men da den rulla videre, satt han her og holdt han Kaneles ennå.

Han så i et syn far hans, den halvblinde gamlingen, som satt på den vesle fjellgården. Neven hans hadde ennå tak i gutten, de fikk heller bli slynget bort sammen.

Det buldra under kvelvet av sjø. Det lå høgt, fordi det var fylt av luft. Han ville tatt kniven og boret hol i båten, så lufta kunne få slippe ut, men han hadde ingen ledig hand, og han orka ikke mer.

Over himmelen de samme svarte, rykende skylaga, de samme revner av uværslys, som skyter bortover havet og viser hvor himmelhøgt rokket står. Men er det ikke et nytt rop? Der – der er et segel igjen. Det kommer hit. Det står like på dem. De skriker mot det, og i det gule lysskjæret kjenner de «Sjøblomsten». Den stryker tett forbi, og der står han Jakob ved roret og ser det samme som, Per Suzansa – umulig å legge til og hjelpe. Og da han før bort igjen, fulgtes han av et skrik, et dødsskrik – reiste han fra dem, han med!

Men det tenkte han Jakob ikke. Reise fra en kamerat – det likna ikke han Pinade med liltfoten. Han og «Sjøblomsten» de hadde vært ute ei vinternatt før, de kjente hverandre, de kunne våge det som ingen andre torde. Han brølte en ordre, den ble gjentatt framover båten, de fikk halsen om seglet fram og pressa seg over for strekkvind. «Sjøblomsten» la stevnet halvt mot de rykende vassberga og skaut av sted som den ville krysse, det var galskap i dette været, men så var det også han Jakob. Hva han egentlig ville, stod ikke riktig klart for ham, han ville bare ta en baut og holde seg på høgda med kvelvet, han ville ialfall ikke segle fra en kamerat. Båten fyltes av brekket

innover vaterbordet, men de auste, auste, auste. Så gikk de over stag igjen, og han Jakob visste at i mellomtida måtte kvelvet være drevet et godt stykke nedover i le. Han tok peiling på måfå, og der – i den gule uværstripen – får han se en strek over en bølgetopp, der er de!

«Sjøblomsten» står nedover imot dem, han Jakob hører skrika. De har vel sett ham og fått som et håp igjen, og med det samme han enda en gang styrer tett forbi, slenger han over til dem, ikke et tau, men et ord: «Hold dokk fast, kara! Vent, kara!»

Denne oppmuntring i stormen fra en som ennå var på rett kjø, det var halve berginga. Det gjorde dem så sterke til å klore seg fast. Han Jakob segla bort i rokk og mørke igjen, men han hadde bedt dem vente og holde seg fast.

Og enda en gang braut «Sjøblomsten» seg opp i vinden for å samle et nytt tilsprang mot kvelvet. Båten trua med å fylles igjen, karene auste og auste, og han Jakob preste seg lenger og lenger til luvart. Det var ingen annen enn han som kunne gjøre slikt i et vær som dette. Og enda en gang gikk han over stag og begynte å ta peiling etter kvelvet, som i mellomtida måtte være drevet videre nedover i le.

«Hold utkikk etter dem!» skreik han, og karene gjentok framover båten «Hold utkikk etter dem!»

«Sjøblomsten» tok nye skavler over vaterbordet, rigg og segl jamra under stormpresset, men der – på en bølgerykk der nede i en stripe uværslus – er det ikke dem? Nei, det – det kom bort igjen.

Det stod en kar ved halsen og gjorde tegn med handa. «Der!» skreik han og pekte. «Der!» skreik de andre og pekte samme veg. Og nå var det han Jakob stampa i tofta og sa Pinade! For han syntes at dette her fikk det bli en ende på.

Han bar like ned på den svarte streken, som hevde seg på en skavl langt der borte i le. Nå visste han hva han ville. «To kara på kvar side, og hal dem inn!» skreik han. «To kara på kvar side, og hal dem inn,» gjentok de andre og stilte seg opp.

Det var en meningsløs ordre, men på sjøen er det å lystre. Den femte ble stående ved halsen og gi retningen til høvedsmannen. Og i dette øyeblikk tenkte han Jakob ikke over at han satte noe på spill. Han visste jo godt at nå var det ni og nitti muligheter for at han kunne segle fra seg styret, og så var alle fortapt, men slikt hadde han ikke tid til å fundere på, - der blir kvelvet løfta igjen, og her kommer han sjøl flygende mot det på en kjempesjø «Pass på, kara!» - «Pass på, kara!» gjentok de andre. I neste øyeblikk rir «Sjøblomsten» i skum og rokk tvers over kvelvet. «Ta dem!» «Sjøblomsten» fikk en risting da den skurte bortover kjølen på den andre båten, man karene på begge sider hogg hver sin kamerat om bord. Det minte om

å berge stor fisk inn i båten, det stod på et halvt sekund, så fløy de videre gjennom skavler og rokk i mørket.

Og det første han Jakob merka, det var at styret ikke var skrappt bort, «Sjøblomsten» var lydig som den brukte, og det neste var at fire karer var berga om bord fra kvelvet. Han hørte dem rope: Å, Herre Gud! Og litt etter på ny: Å, Herre Gud! Men her var ikke tider til å gå fram og ynke dem og si stakkars folk. Seglinga, storm og skavler gav ham nok å gjøre. Han skreik bare til folka sine: «Lever dem alle i hop?» Og som alltid på sjøen gjentok de andre høvedsmannens rop. «Lever dem alle i hop?» - «Ja,» sa det fra rommet ved mastra. «Ja,» lød det fra alle.

[Utdrag fra «Den siste viking» av Johan Bojer, Gyldendal Norsk Forlag]

ORDFORKLARING

Favn= Eldre lengdemål, 6 fot/1,88 meter.

Hals= Nederste og forreste hjørnet av et seil.

Strekkevind= Seile med vinden på skrått inn forfra.

Krysse= Seile med vinden inn på skrå forfra.

Ta en baut= Vende båten mot vinden slik at vinden kommer inn forfra fra motsatt side.

Brekket= Styrtsjø inn over rekka.

Vaterbord= Sideplanke øverst i fribordet for å begrense mengden av vann som spruter inn over rekka.

Gå over stag= Samme som å ta en baut.

Le= Den siden som vender bort fra vinden.

Luvart= Den retning som vinden kommer i fra.

Rigg= Fellesbetegnelse for mast, seil og tau/wire som holder masten oppreist.

Høvedsmann= I Nord Norge var det en betegnelse på fører av åpen fiskebåt

OPPGAVE

I Johan Bojers roman "Den siste viking" får vi en ramsalt beskrivelse av hvordan livredning kunne foregå på Vestfjorden den gangen man rodde på lofofiske i åpen båt.

26

Hvordan får man hjelp ved havari eller skipsforlis i dag?
Snakk sammen om hva dere vil gjøre om båten dere er ute i kantrer.

OPP I BÅTEN IGJEN

Du tror kanskje det er enkelt å klatre om bord i en jolle, men det er det ikke alltid. I hvert fall ikke hvis du har på deg mye klær og begynner å bli kald og sliten. Til sommeren bør du ta båten din inn på grunt vann og forsøke å komme deg oppi uten å sparke fra på bunnen.

HER ER NOEN TIPS:

For å unngå at båten kantrer bør du klatre opp i båtens akterende.

Hvis motoren ikke er i gang, kan du sparke fra på motorfinnen.

Båten bør ha et trinn (leider/badestige), som du kan trekke ned og trå på når du ligger i sjøen.

Det er ikke så enkelt å hjelpe andre om bord heller. Et tau med en løkke til å trå i gir god hjelp.

Du kan også dytte den andre personen litt ned i sjøen før du trekker ham/henne opp. Da får du hjelp av oppdriften. Spenn fra og bruk lårmuskelen til å dra personen opp.

Sørg for å ha godt tak

HVIS DU IKKE KOMMER DEG OPP I BÅTEN IGJEN

BLI VED BÅTEN HVIS DEN KANTRER

Det er lettere å få øye på en båt enn på et menneske som ligger i sjøen. Derfor er det større sjanse for å bli funnet hvis du holder deg i nærheten av båten. Selv om du er i god form, klarer du ikke å svømme så langt. Det er mange som har druknet fordi de har forsøkt å svømme inn til land, mens den som har blitt ved båten har klart seg. Det er kun hvis båten har kantret like ved land at det kan være lurt å legge på svøm.

FINN NOE Å HOLDE FAST I

Hvis det er mulig, bør du holde deg fast i båten. Da sparer du på kreftene. Hvis det ikke er mulig å holde i båten, hjelper det også å holde i noe annet flytende (åre, fender, tilje osv). Ha på deg redningsvest, så slipper du å bruke masse krefter på å holde deg flytende.

KRYP SAMMEN

For å begrense kroppens varmetap, må du forsøke å kripe sammen i en slags fosterstilling. Hvis det er flere personer i vannet, bør dere holde dere samlet i en ring. Da holder dere ikke bare bedre på varmen, men det gjør det også lettere å holde humøret og motet oppe.

DØDMANNSKNAPP

Alle joller må ha dødmannsknapp. Det er kort og godt en snor som er festet i motoren og i din egen arm. Hvis du faller uti vil motoren stoppe. Da kan du bare svømme etter båten og klatre om bord. Hvis du ikke gidder å bruke dødmannsknapp, kan det gå skikkelig galt. Enten blir du liggende ensom og forlatt i sjøen, med stor fare for å drukne, mens båten forsvinner. Eller så vil båten begynne å sirkle rundt deg, nærmere og nærmere, og hvis propellen treffer deg er du helt sjanseløs. Så hvis du har dødmannsknapp, må du bruke den. Hvis du ikke har dødmannsknapp, kan du få hjelp av en båtbutikk eller mekaniker til å montere det.

De aller fleste dødsulykker til sjøs skjer fordi båten kantrer eller man faller i sjøen. Uansett hvor forsiktig du er, kan det jo gå galt, så da bør du også ha tenkt på hvordan du skal komme deg opp i båten. Hvis ikke det er mulig, er det greit å vite litt om hvordan du kan overleve i sjøen helt til det kommer noen og redder deg.

OPPGAVE

27

HVA VIL DU GJØRE?

Mann over bord

Kjøring i nattemørket i god fart. En kamerat uten vest faller over bord. Du finner ham ikke igjen, du hører ingenting, ser ingenting.

Hva vil du gjøre? Hva kan det verst tenkelige resultatet bli? Hvordan kunne dere unngått å komme opp i en slik situasjon?

OPPGAVE

28

Uflaks har bare den som er dårlig forberedt! Er du enig i påstanden? Hvorfor/hvorfor ikke?

29

Hvordan kan du unngå å falle ut av båten? Lag deg en liste over de fem tingene du mener er viktigst. Etterpå kan dere gå sammen i grupper og diskutere dere frem til en felles liste, som dere kan presentere for klassen.

Skriv ditt svar på notatsidene bakerst i heftet.

30 HVA VIL DU GJØRE? En farlig båttur

Dere er en gjeng ungdommer på holmetur en sen kveld. Det er blitt mørkt og det har begynt å blåse opp og dere vil hjem. Ei lita jolle fylles opp med altfor mange om bord. Ikke alle er like edrue. Båten flyter tungt i vannet. De begir seg av sted over en åpen fjord, selv om du flere ganger har sagt ifra at du synes det er både dumt og farlig å være så mange i båten og velger å stå igjen. Båten legger fra brygga og forsvinner etter hvert i nattemørket. Vinden øker på...

Hva vil du gjøre i denne situasjonen? Kanskje de bare kan ha det så godt, de som er så dumme? Har du i det hele tatt noe med det? Kan du gjøre noe med det?

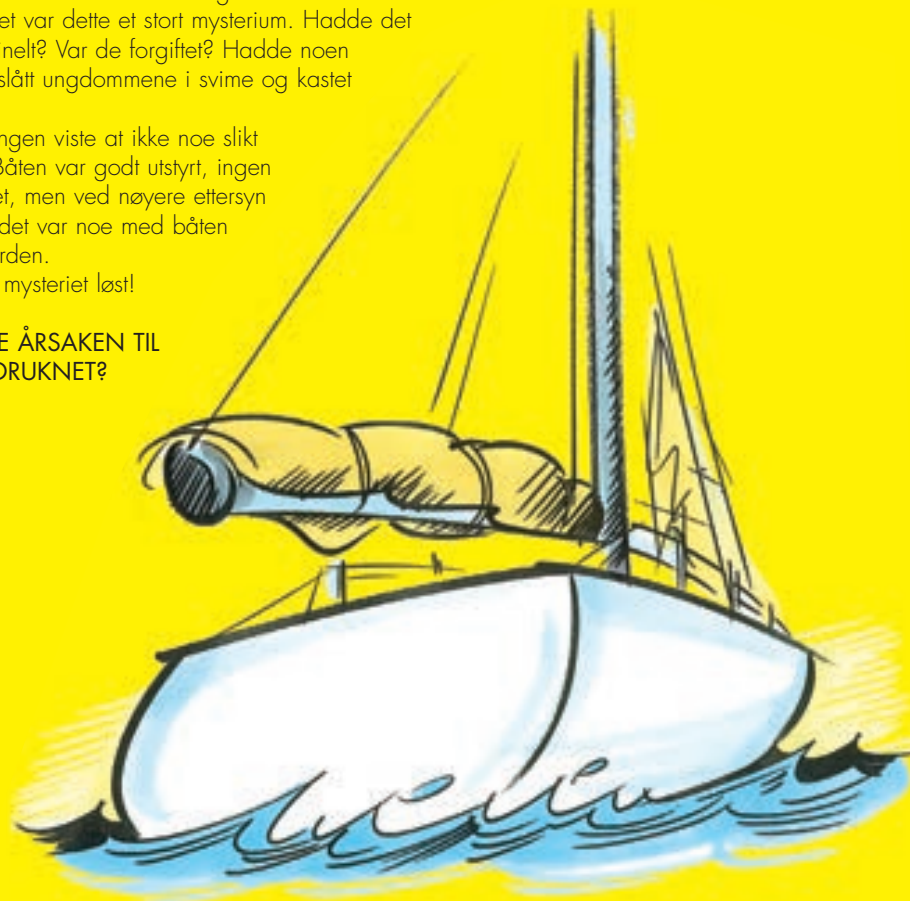
31 EN TRAGISK HISTORIE

For noen år siden var tre yngre par på ferie ved Middelhavet. En dag fant de ut at de ville leie båt og de dro til en marina som drev med utleie av blant annet seilbåter. De bestemte seg for en romslig 30 fots seilbåt og etter å ha sjekket båten og lastet om bord det de skulle ha med seg for et par dager, dro de av sted. Værmeldingen lovte fint vær med lite vind. Det var godt og varmt, og det gikk ikke lang tid før det var sterke ønsker om å bade. Seilene ble tatt ned og snart plasket de alle rundt båten i det varme, krystallklare, blå vannet. Uvitende om at de var i ferd å bade for siste gang...

Her ender den lykkelige historien om seks mennesker som koste seg i Middelhavet. For de kom aldri tilbake. Etter noen dager etterlyste eieren båten og den ble funnet etter en større leteaksjon. Alle seks ble funnet druknet i nærheten av båten. De hadde alle på seg badetøy. Været hadde vært fint og båten så ut til å være i orden. For politiet var dette et stort mysterium. Hadde det skjedd noe kriminelt? Var de forgiftet? Hadde noen plyndret båten, slått ungdommene i svime og kastet dem over bord?

Men etterforskningen viste at ikke noe slikt hadde skjedd. Båten var godt utstyrt, ingen skader ble funnet, men ved næyere ettersyn viste det seg at det var noe med båten som ikke var i orden. Og dermed var mysteriet løst!

KAN DU FINNE ÅRSAKEN TIL AT ALLE SEKS DRUKNET?

FØRSTEHJELP

tips om hvordan du kan redde liv

Se for deg fire skoleklasser med 25 – 26 elever. Så mange er det som drukner hvert år i Norge. Over 100 mennesker som er borte for alltid, og like mange familier som har mistet en av sine aller kjæreste. Hvert år er det stor overvekt av menn som drukner. Kan du tenke deg grunner til at det er slik?

LINE OG LILLESØSTER

– Nå holder du deg pent i ro inne på stranda, sa Line strengt. Lek deg med bøtta og spaden og sandsilen. Vi skal bare svømme om kapp ut til holmen. Du ser oss hele tiden. Når jeg kommer tilbake kan vi ta en tur uti med badekrokodillen din. Mari var travelt opptatt med å bygge en sandborg og hadde nesten ikke tid til å se opp, men hun nikket energisk på hodet så de lyse tusteflettene vippet opp og ned. – Hun er nå søt også da, tenkte Line, men jammen var hun lei av å måtte drasse på den lillesøstera til stadighet. Ingen av de andre hadde sånne plikter.

– Klar, gå! ropte Morten, og alle tre la på svøm mot holmen. Morten tok ledelsen, selvfølgelig, så god som han var til å crawl, mens Line og Kari kjempet innbitt om andreplassen. De hadde sikkert verdens herligeste badeplass, tenkte Line mens hun tok noen ekstra kraftige tak. Flott sandstrand og holmen i passe svømmeavstand fra stranda. På toppen av det hele var det lite folk her. I dag hadde de faktisk hele herligheten for seg selv.

Side om side gled hun og Kari gjennom vannet, og nådde holmen akkurat på likt. Morten var alt i ferd med å klatre opp på den lille trebrygga som lå der.

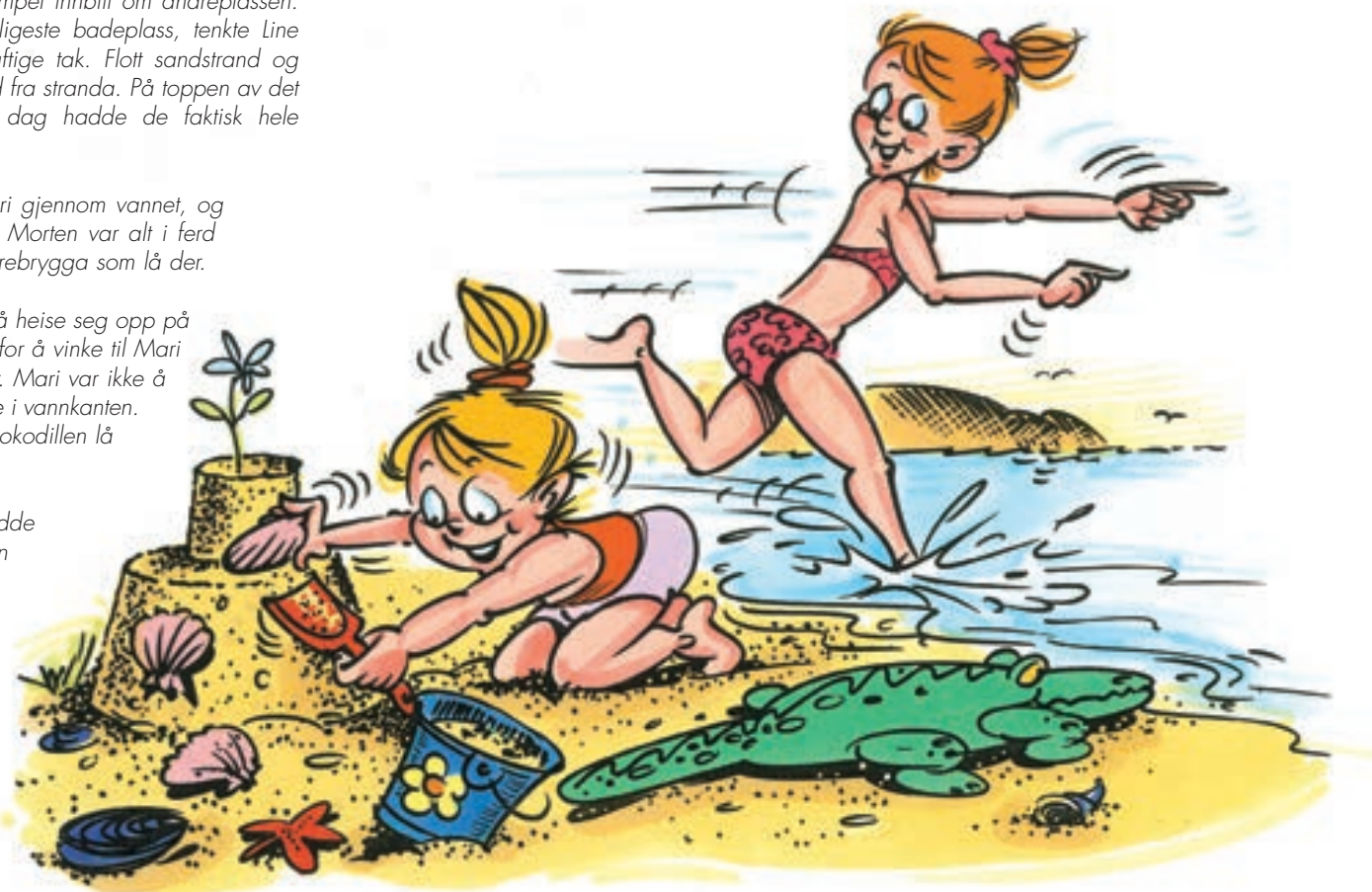
Line tok tak i en av pålene for å heise seg opp på brygga, men snudde seg først for å vinke til Mari inne på land. Hun var ikke der. Mari var ikke å se, verken på stranda eller nede i vannkanten. Bare den store, grønne badekrokodillen lå og fløt et stykke ute på vannet.

– Hjelp! Mari er vekk! Line hadde alt lagt på svøm innover. Hun svømte så hun kjente blodsmaken i munnen. Hjerter hamret og det suste for ørene. Hun registrerte knapt at Morten forbi henne. Mari måtte ha lekt med krokodillen og kommet for langt ut.

Å, herregud, de måtte finne henne før det var for sent. Angsten jog som kniver gjennom brystet.

Der var Morten nådd fram til den grønne badeleken. Han dukket, kom opp igjen, dukket på nytt. I det Line nådde fram, kom han opp igjen. Han hadde funnet henne! Med felles anstrengelse fikk de den lille, livløse seksåringen på land.

– Dette skal vi klare, stønner Kari. Hun kan ikke ha vært lenge under vann.

32

Hva har skjedd med Mari?
Hva skal Line, Morten og Kari gjøre nå?
Hvordan kan de fordele oppgavene mellom seg?
Kunne denne ulykken ha vært unngått?
Lag et rollespill, eller notér punkter og diskuter i klassen.

OPPGAVE

33

Hvis noen faller livløs om et sted hvor det er mange mennesker, er det ikke sikkert at noen hjelper til.

Det er faktisk noen som påstår at sjansen for å bli reddet er større hvis det bare er én person til stede enn om det er mange.

Hvorfor er det slik, tror du?

Hver eneste dag er det noen i landet vårt som blir skadet eller alvorlig syk. Det kan stå om livet. En gang kan det gjelde deg, eller noen som står deg nær, som du er glad i. Men du kan også være den som kommer først til et ulykkessted. Hvis mange kan førstehjelp er det større sjanse for at liv kan reddes – både ditt og andres.

Førstehjelp er ikke vanskelig å lære. Det er de enkle tingene som er viktigst for en syk eller skadet person. Det er de enkle tingene som redder liv.

Her får du lære noen av de viktigste håndgrepene. For å bli en god førstehjelper bør du også trene på det du har lært. Det beste er å øve sammen med andre, og gjerne gå på et førstehjelpskurs.

Det verste du kan gjøre er å ikke gjøre noe.

LÆR DEG FØRSTEHJELP

– DET KAN REDDE LIVET TIL NOEN DU ER GLAD I

Hvis en person ikke reagerer på tilrop eller forsiktig risting, skal du gå ut fra at han er bevisstløs.

Bevisstløshet er i seg selv en farlig tilstand som det er viktig å oppdage raskt. For å forstå hvor alvorlig den bevisstløses tilstand er, må du finne ut om han puster normalt. Først må du derfor sørge for åpen luftvei ved å bøye hodet bakover og løfte haka fram. Dette er noen ganger alt som skal til for å få pusten i gang igjen.

Normal pusting er et viktig tegn til liv. En person som er bevisstløs og puster normalt, skal legges i sideleie.

Viktig: La ham ligge på ryggen i minst ett minutt mens du sørger for at luftveien hele tiden holdes åpen og sjekker at han fortsetter å puste normalt før du legger ham på siden.

Hvis den bevisstløse ikke puster normalt eller ikke puster i det hele tatt, er tilstanden livstruende og hjertet kan ha stoppet. Da må du skaffe hjelp og starte hjertelungeredning (HLR).

Hvis du vil vite mer om førstehjelp, sjekk

- www.norskforstehjelpsrad.no
- www.lommelegen.no/forstehjelp
- www.nrrr.no

Enkel huskeregel:

Hvis ingen tegn til liv, skaff hjelp og start HLR!

Hvis mulig bør du få noen andre til å ringe 113 mens du starter HLR. Rop også og spør om det er en hjertestarter i nærheten. Bruk av hjertestarter er nå en del av førstehjelpen.

Start med 30 brystkompresjoner

- Legg deg på kne ved siden av pasienten og sett den ene hånddroten din midt på brystkassen. Legg den andre hånden oppå. Prøv å løfte fingertuppene så de ikke trykker mot brystveggen.
- Trykk brystkassen 4-5 cm ned og slipp opp igjen. Trykk rett ned med strake armer.
- Gi 30 brystkompresjoner etter hverandre i en takt på 100 pr. minutt. Tell høyt. Med rett takt bruker du ca. 18 sekunder på 30 kompresjoner. Vær klar over at brystkompresjoner er tungt arbeid.

Gi to munn-til-munn innblåsninger

Klem pasientens nesebor sammen. Legg munnen din over hans og blås rolig inn to ganger. Blås bare til brystkassen hever seg og la lufta slippe ut mellom hver innblåsning. Ved drukning, kvelning og mistanke om fremmedlegemer i luftveien, bør du starte gjenopplivingsforsøket med fem innblåsninger.

Fortsett med 30 kompresjoner og 2 innblåsninger til

- du får hjelp
- pasienten puster normalt
- du er nødt for å hvile

Hvis du ikke vil gi innblåsninger, eller ikke får det til, så gi i alle fall brystkompresjoner til hjelpen kommer.

Innholdet på på denne siden er gitt etter råd fra Norsk Resuscitasjonsråd.

LIVREDDENDE FØRSTEHJELP

VI BER DEN ENE AV DE TO REDNINGSMENNENE, PEDER ULRIK SVERDRUP, OM Å FORTELLE HVA SOM SKJEDDE.

– Jeg har kveldsjobb på et utested, og hele staben hadde en utflykt til sjøen. Været var flott, og mange av oss badet. Jeg sto på badeplattformen som dere ser på bildet da jeg hørte noen skrike bak meg. Jeg snudde meg og fikk akkurat se en gutt dukke under. Jeg stupte uti for å få ham opp, men 14-åringen fikk panikk og dro meg med under. En kollega, Ivan Jensen, kom til unnsetning, og sammen fikk vi gutten opp på land. Jeg dasket ham forsiktig for å få liv i ham. Han kastet opp, og jeg fikk lagt ham i stabilt sideleie. Men søsteren til gutten holdt også på å drukne. Ivan fikk henne på land. Hun pustet ikke, så vi satte i gang med gjenopplivning. Samtidig fikk jeg gitt beskjed til en annen kollega og ba henne ringe 113. Der ga de oss fortløpende beskjed om hva vi skulle gjøre, men vi var jo også allerede godt i gang da vi fikk kontakt med sentralen. Etter ca 20 minutter kom det to ambulanser og på det tidspunktet begynte jenta å komme til seg selv.

Du fortalte at dere straks satte i gang med gjenopplivning. Hvor hadde dere lært førstehjelp?

– Jeg går på videregående, og jeg har hatt flere førstehjelpskurs både gjennom skolen og svømmeklubben, hver gang i regi av Røde Kors. Jeg har egen båt og er mye på sjøen om sommeren, og jeg har alltid tenkt at det er greit å kunne førstehjelp. Ivan, kollegaen min, har lært førstehjelp i militæret.

Hvordan følte du det etterpå?

– Dette var ingen morsom hendelse. Det er slikt som du tenker kan skje med andre, men ikke med deg. Jeg følte meg temmelig skjelve og satt ut da det hele var over. Men mens det sto på, var jeg rolig. Jeg er nok en ganske handlekraftig person.

Nå er det gått en stund siden dette hendte.

Hva tenker du om det i dag?

– Jeg tenker ikke så mye på det lenger. Men jeg treffer ofte de to vi reddet, og det er fint å se at alt er bra med dem.

Har du noen gode råd til andre ungdommer foran en ny badesesong?

– Følg litt med når du er ute og bader. Og ta førstehjelpskurs. Det er kjekt å ha vansett. Og husk, det holder ikke med ett kurs. Førstehjelp bør repeteres jevnlig for å holdes ved like. Helst bør du ta et kurs hvert år.

Faksimile fra VG 5. august 2003
Foto: Terje Løchen / Scanpix

kapittel 10

BARE 13 METER HVER

om natur og miljørett på sjøen

Når vi tar med alle fjorder og øyer, har Norge en kystlinje på 57.000 kilometer. Nok til alle, tenker du kanskje. Jo da, men deler du antall kilometer på 4,5 millioner innbyggere, blir det faktisk ikke mer enn 13 meter til hver. Og da er det vel ganske viktig hvordan det ser ut på dine tilmålte 13 meter.

MÅKEN

av André Bjerke

Ro, mitt barn, til fugleskjæret,
mange måker fant vi der,
de som bringer oss i gave
drøm om havet.
Hele dagen vil vi være
der hvor alle måker er.

Ro, mitt barn, før dagen ender,
dit hvor alle måker flyr;
se, vår lengsels fabelskute
går der ute,
under seil mot fjerne strender
og mot Sinbads eventyr

Ro, mitt barn. Det tapte riket
skjenker havet oss igjen.
Følg den flyvende hollender!
Hav-legender
toner gjennom måkeskriket.
En Atlantis-fugl den er...

Ro, mitt barn, i blonde dage
under solens lykkehjul...
Måken bringer oss i gave
drøm om havet;
måken – det er bølgeslaget
som har skapt seg om til fugl!

Fotograf: Mark Edwards/Samfoto

SKARVONGEN

av Herbjørg Wassmo

Vi faint han drivanes
fjæra klistra sæ
tel spinkel kropp
han så på oss
va i live ei lang stund
med heile forsøpla havet
klaganes i strupen.

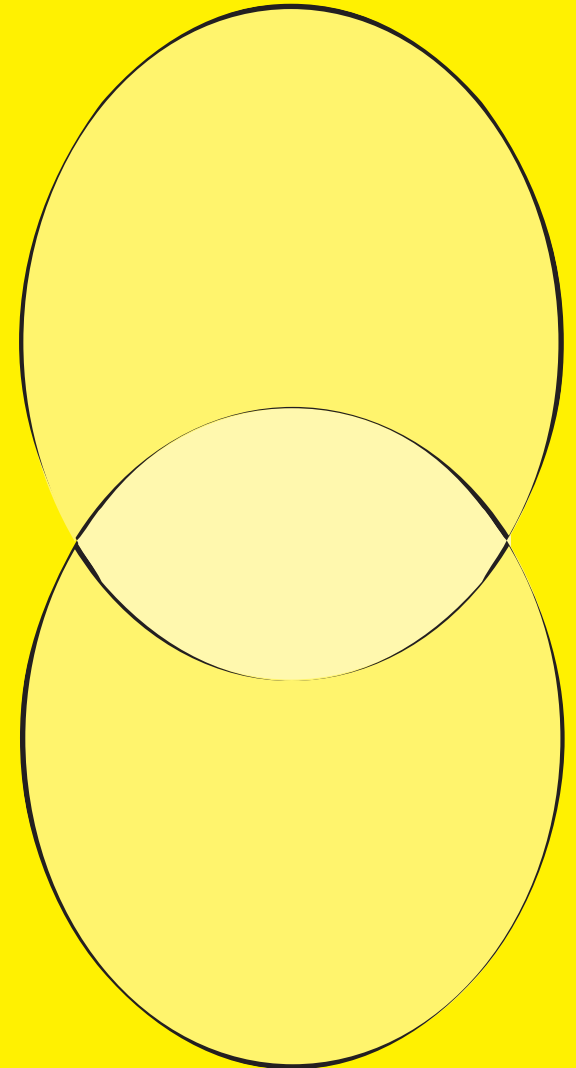

[“Måken” gjengitt med tillatelse av Aschehoug og “Skarvongen”
gjengitt med tillatelse av Gyldendal Norsk Forlag]

OPPGAVE

37

Les begge diktene nøye. Hva er likt i de to diktene? Hva er forskjellig? Notér!

38

SJØFUGLER

Sjøfuglene utgjør en stor og viktig del av dyrelivet ved kysten vår. Hvor godt kjenner du dem?
 Sett rett nummer til navnene.
 Hvilke av dem har du sett?

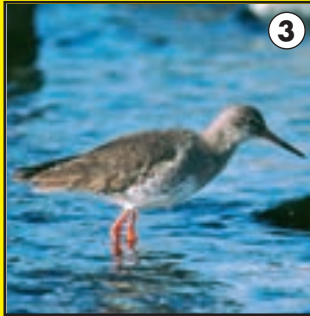
**TA MED FUGLEBOK NESTE GANG KLASSEN SKAL PÅ
 FJÆREEKSKURSJON OG SE HVOR MANGE ARTER DERE OBSERVERER**

1

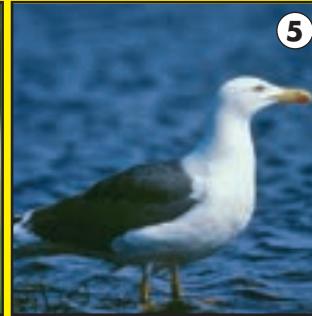
2

3

4

5

6

ÆRFUGL

TJELD

MAKRELLTERNE

RØDSTILK

TOPPSKARV

HAVØRN

LUNDEFUGL

SILDEMÅKE

FISKEMÅKE

GRÅMÅKE

SVARTBAK

GRÅGÅS

7

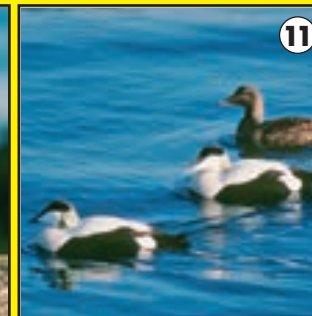
8

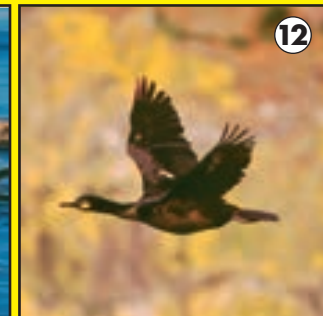
9

10

11

12

REGLER FOR SJØFUGLRESERVAT

For at fuglene skal få ro i hekketida fins det mange fugle-reservat langs kysten. Disse øyene er tydelig merket med skilt, og det er ikke tillatt å komme nærmere enn 50 meter i hekke-tiden. Tidspunkt for ferdselsforbudet varierer fra område til område, ta kontakt med Fylkesmannens miljøvernavdeling i ditt fylke for nærmere informasjon.

REGLER FOR FISKE

I sjøen kan du fiske med stang eller snøre hele året, enten du er i båt eller står på brygga. Er du under 18 år og skal fiske etter anadrome laksefisk* eller innlandsfisk i vann og vassdrag, trenger du ikke betale fiskeravgift, men må ha gyldig fiskekort. Hvis du skal bruke garn, ruser eller teiner, må de merkes med navn og adresse.

Ikke la deg friste til å ta fisk fra andres garn. Ikke nok med at eieren kanskje må nøye seg med å servere fiskepinner til festmiddagen. Du risikerer også en klekkelig bot!

*Anadrome laksefisk: Fisk oppvokst i havet, som går opp i elver for å gyte. Eksempel: Laks, sjørørret og sjørøye.

FORSØPLING

All forsøpling er ulovlig og dermed også straffbart. Sjøpel i naturen er stygt og kan gjøre stor skade. Oljeutslipp er særlig skadelig for sjøfugl. Bare en liten oljeflekk kan være livstruende, da oljen ødelegger varmeisolasjonen i fjærdrakten.

TIL ETTERTANKE

- Tenner du bål på svaberget, vil berget sprekke og bli ødelagt for alltid.
- Heller du et 1/2 glass spillolje i sjøen, forurenses 100 000 liter sjøvann.
- En engangsgrill er enkel og praktisk i bruk, men er skjæmmende hvis den blir liggende. Dypp den i sjøen etter bruk, og legg den i nærmeste søppelcontainer.

KNUTE PÅ TRÅDEN

om tauverk, knop og stikk

LITT HISTORIKK

Tau betyr opprinnelig "middel til å trekke med". Menneskene laget tauverk lenge før de ble bofaste. Lærreimer, greiner, røtter og bast ble brukt som tauverk. Sagnfiguren Odyssevs skal ha brukt tau av både lin og lær. Lin ble lenge brukt i rigg og seil, men disse tauene var ikke sterke nok for havseilaser. Det ble sagt at først da man fikk hampetau, kunne man seile utenfor Gibraltarstredet.

Vikingene brukte hamp, men i Osebergskipet har man også funnet tau av sel- og hvalrosshuder og av trebast.

En nihalet katt var et redskap som ble brukt til pisking av matroser i gamle dager. Det bestod av ni tauender eller reimer med en knute ytterst, og disse var festet til et treskaft. Straffemetoden ble avskaffet ved lov i 1866.

SAGN OG HISTORIER OM TAU OG KNUTER

Da Olav den hellige hjalp kong Adalråd å vinne London

Du kan sikkert sungen: "London Bridge is Falling Down". Men vet du hvordan det foregikk? I Snorre kan vi lese om hvordan Olav den hellige hjalp kong Adalråd å vinne London tilbake fra danene ved hjelp av et tau:

Kong Olav og nordmannshæren rodde helt oppunder brua og slo tauer om pålene som holdt brua oppe, og så tok de og rodde alle skipene nedover med strømmen så hardt de bare kunne. Pålene ble dratt bortover bunnen til de kom helt løs av brua. Og ettersom det sto tykt av væpnet hærfolk over hele brua, og de hadde både mye stein og mange våpen, så røk brua ned under dem nå da pålene var brutt unna, og en mengde menn av hæren falt i elva. Da folk i borgen så at Themsenelv var vunnet, og at de ikke kunne stenge skip fra å gå inn i landet, ble de redde for skip og ga opp borgen og tok Adalråd til konge.

Og Snorre har mer om tau

Dagens forskere mener riktig nok at det er en umulighet å velte en båt ved hjelp av et tau slik det er skildret her. Men det ødelegger vel ikke en god historie.

Da kong Olav kom sør forbi Fjaler, styrte han skipene sine inn fra skipsleia og snudde inn i Saudungssund og la seg der, de to skipene lå på hver sin side av sundet og hadde et tykt tau mellom seg. I samme stund rodde Håkon Eiriksson jarl mot sundet med en skeid og fullt mannskap, han trodde det var to kjøpmannsskip som lå i sundet, og rodde fram mellom de to skipene. Da dro kong Olav og hans folk tauet opp midt under kjølen på skeiden og sveivde det inn med gangspill. Straks tauet fikk feste, gikk akterenden i været, og stavnene stupte framover så sjøen falt inn i saksene, skeiden ble full av vann og hvelvet. Kong Olav fisket opp Håkon der han lå og svømte, og likeså alle de mennene hans de fikk tak i; noen drepte de, og noen druknet.

[Gjengitt med tillatelse av Gyldendal Norsk Forlag]

UTTRYKKET "EN GORDISK KNUTE" HAR DU KANSKJE HØRT, MEN VET DU HVA DET STAMMER FRA?

Alexander den store (356 – 323 f.Kr.) ønsket å legge de østlige landene under sitt store rike. På et av sine hærtog kom han til oldtidsbyen Gordion i Frygia i Lilleasia.

I Zevs` tempelet fantes det en trylleknute. Den var festet (mellom åk og stang) til en vogn som etter sagnet hadde tilhørt kong Gordios. Det het at den som løste knuten skulle bli herre over Asia.

Det fortelles at Alexander den store, etter forgjeves å ha forsøkt å løse knuten, hugde den over med sverdet sitt.

I dag kaller man gjerne et vanskelig problem som kan løses på en enkel måte for en gordisk knute.

KNUTESKRIFT

Inkafolket i Peru kjente ikke skrivekunsten, men de brukte

et innviklet knutesystem til å formidle viktige budskap.

Knutenes innbyrdes plassering på hengende rep og fargen på dem hadde spesiell betydning. Slik ble det gitt alt fra militære

ordre til beskjeder om viktige begivenheter som

fødsel, ekteskap og død.

39

Fyll ut tabellen med de egenskapene du tror er riktig (noen passer flere steder).

Det meste av tauet som brukes i dag er kunstfiber (nylon), men vi bruker også en del tau av naturmateriale (hamp, manila, sisal, kokos og bomull). Det er pluss og minus ved begge.

	PLUSS	MINUS
NATURFIBER		
SYNTEKISKE FIBRE		

LETT

MÅ TØRKES

MINDRE HOLDBART

FORSØPLER STRENDENE

LAGES AV OLJE, IKKE FORNYBAR

KAN ØDELEGGES AV GNISSING

STERKT

MILJØVENNLIG

TÅLER SJØVANN

SMIDIG

MÅ IKKE TØRKES

BRYTES IKKE NED

40

Vi bruker mange uttrykk som handler om tau og knuter. Vet du hva disse betyr?

KNUTE PÅ TRÅDEN _____

KNUTEPUNKT _____

Å TAUE INN _____

Å SPLEISE ET PAR _____

PÅ TAMPEN _____

TAKLE _____

HÅP I HENGENDE SNØRE _____

Det nederste ble for øvrig forsøkt oversatt til "Hope in a Hanging Snore" av tidligere Rosenborgtrener Nils Arne Eggen. Forsøket var ikke særlig vellykket; engelskmennene tok nok ikke poenget, men vi her hjemme fikk oss en god latter.

TAUVERK HAR FORSKJELLIG BENEVNELSE ETTER HVOR TYKT DET ER

GARN/TRÅD
[mindre enn 1 mm]

SNOR
[1-3 mm]

TAU
[3-10 mm]

TROSSE
[Ekstra tykt tau]

KNOP OG STIKK

Alle bør kunne et visst antall knuter. Det er praktisk, og om bord i en båt også ganske nødvendig. Dessuten er det morsomt å kunne beherske denne kunsten. Båtsmannsknop, pålestikk, dobbelt halvstikk og flaggstikk bør være et minimum, men er du først i gang kan du vel lære noen flere også. En knute skal være lett å knyte, den skal holde, være pen å se på og lett å åpne igjen.

For å trene på knutene trenger du et tau ca. 2 m. langt og 5 - 10 mm. tykt.

På de påfølgende sidene har du oppskriften, så nå er det bare å sette i gang å trene! Når du klarer knuten med bind for øynene, er du utlært!

SAMMENBINDINGSKNUTER / BRUKSKNOP

BÅTSMANNSKNOP

Den mest benyttede knuten når to like tykke tau skal knyttes sammen: Holder godt og er lett å få opp. Huskeregel: Høyre over venstre, venstre over høyre.

BÅTSMANNSKNOP

FLAGGSTIKK

Brukes til skjøting av tau i forskjellig tykkelse, for eksempel til å gjøre fast flagget til flagglina. Huskeregel: En krokodille stikker hodet opp av dammen, går rundt treet, blir redd og gjemmer hodet under halen.

FLAGGSTIKK

ÅTTETALLSKNUTE

Brukes som stoppeknop, foreløpig endetakling og til å stramme tauet rundt en kasse, pakke el. lign. Er lett å løse, noe som er viktig til sjøs.

ÅTTETALLSKNUTE

ALMINNELIG KNUTE

Brukes når det skal være en stopp på tauet. Den er vanskelig å løse.

ALMINNELIG KNUTE

FORTØYNINGSKNUTER

HALVSTIKK/DOBBELT HALVSTIKK

Langtauet holdes i høyre hånd og tampen i venstre. Legg en sløyfe med langtauet under og før sløyfen over pålen (enkelt halvstikk). Gjenta stikket en gang til (dobbel halvstikk). Passer til fortøyning (legg da gjerne et ekstra halvstikk rundt langtauet). Kan også brukes når du skal lage bære av stokker og tau.

DOBBELT HALVSTIKK

PÅLESTIKK

Lag et øye på tauet, før tampen opp gjennom øyet, rundt langtauet og ned i øyet igjen. Stram knuten. Passer til fortøyning av båter og er lett å løse. Brukes alle steder hvor du trenger ei fast løkke.

PÅLESTIKK

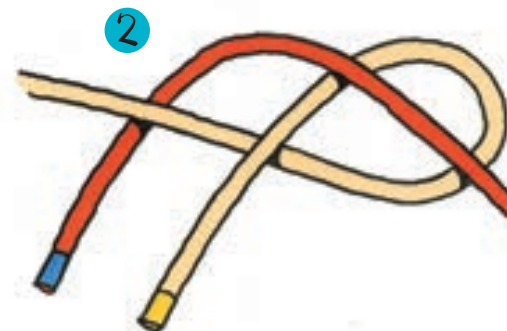
DEKORKNUTER

JOSEFINEKNUTE ELLER KARRAKSTIKK

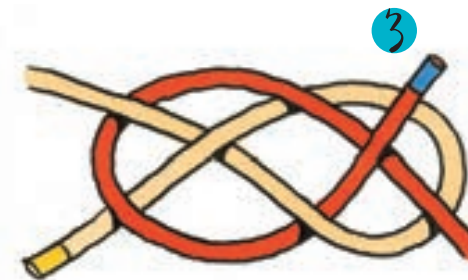
Brukes når to grove tau skal knyttes sammen. Brukes i dag ofte som dekor.

1

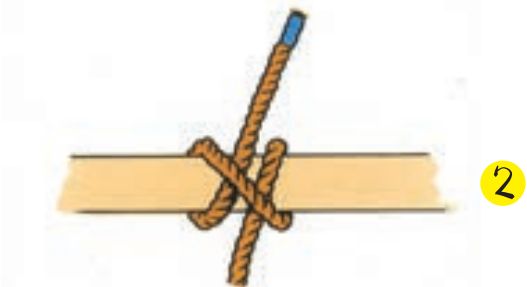
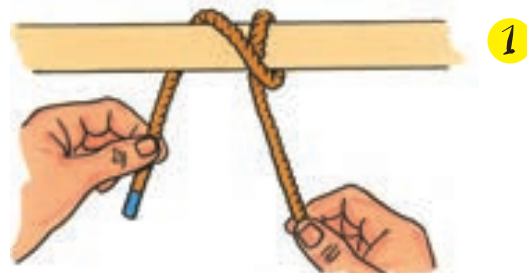
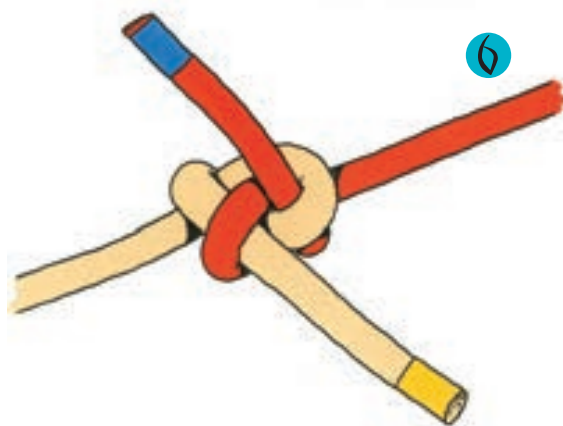
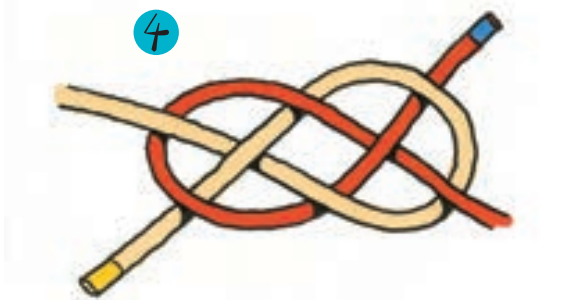
2

3

TYRKERKNOP

Start med karrakstikk trinn 1 og 2. Stikk hånden opp i midten og jevn og stram ringen. Deretter trer du tampen rundt og lager så mange omganger som du vil ha.

FERDIG TYRKERKNOPKNUTE

APEHÅND

Brukes som tyngde i kastelina eller som ren dekor. Også fin som nøkkehank. Slå tre rundturner på tvers rundt hånden, så tre på tvers rundt disse, og til slutt trer du tre turner om det andre settet med rundturn. Stram pent til bukt for bukt og turn for turn. Kan evt. knyttes rundt ei klinkekule eller isoporkule.

KJÆRLIGHETSKNUTE

Brukes når to tynne tau skal knyttes sammen. Holder godt når den strekkes, lett å løse. Navnet har den fått fordi sjøfolk brukte den når de ville fri til kjæresten. Gutten sendte knuten til kjæresten, og hvis svaret var ja, trakk jenta den sammen og sendte den tilbake. Hvis svaret var nei, løste hun den ene knuten og snudde den slik at de ble liggende hver sin vei.

KJÆRLIGHETSKNUTE

OPPBEVARING AV TAUVERK:

- Legg aldri fra deg vått tau for lagring
- Tau bør tørkes ute i sol og vind
- Oppbevar tauverket på et tørt sted
- Hold tauet rent. Tau som har vært i sjøvann må renses i ferskvann
- Knyt opp alle knuter i tauet før det lagres
- Kast gamle, råtnete tau (ikke i naturen, men i søpla!)

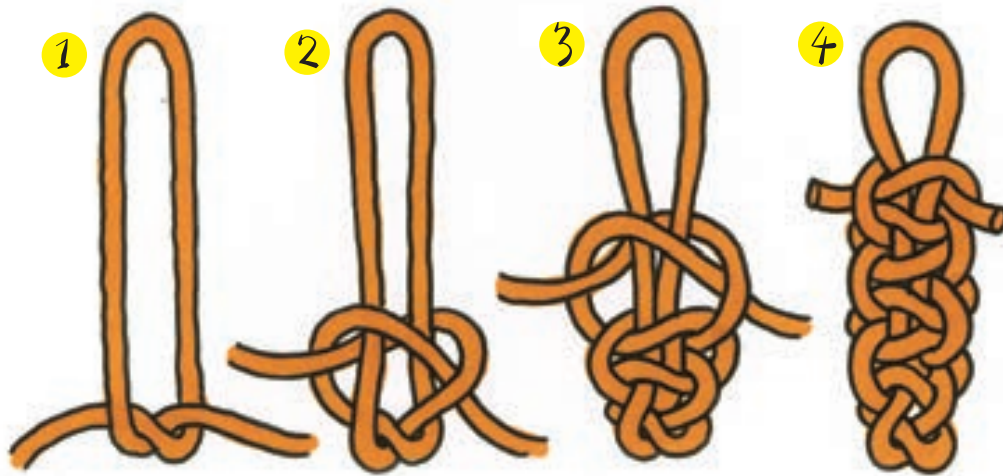
KNUTETAVLE

En knutetavle er både dekorativ og nyttig. Det er lettere å huske knutene du har lært når du har dem hengende på veggen. Knutetavlen lager du av en sponplate som du maler. Kanti den med tykt tau eller med en makramèsnor. Fest alle knutene du har lært til platen og sett navn under hver knute.

MAKRAMÉ

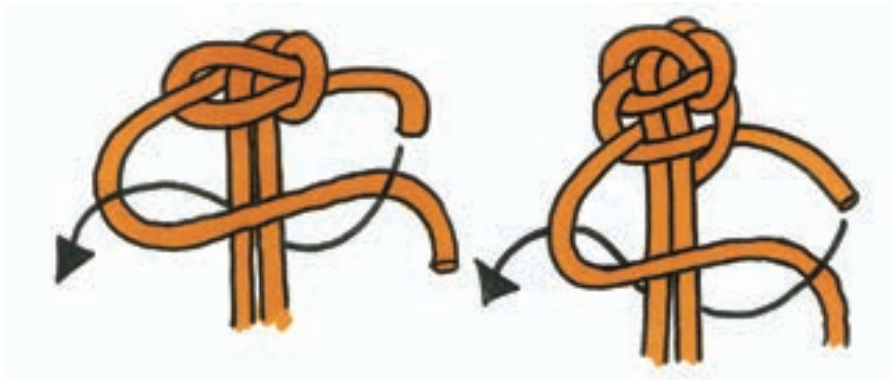
FLAT SNOR

Slå en alminnelig knute rundt kjernen. Legg den ene tampen i bukt foran kjernen. Den andre tampen legges over den første, bak kjernen og opp gjennom bukta. Grip i begge tampene og trekk til.

RUND SNOR

Begynn som ovenfor, men legg bukta fra samme side hver gang. Makramé kan brukes når du vil lage et tykt tau av flere tynne. Er ellers fin til dekorasjon, for eksempel som ramme rundt knutetavla.

Makrame har vært benyttet til praktiske formål så vel som til dekorasjon og utsmykning allerede i oldtiden. En kan finne det i bilder på assyriske fliser og i arabisk arkitektur. I spanske og italienske kloster ble det i middelalderen opprettet skoler for makramé.

Ordet makramé kommer av arabisk migramah, som betyr knutedekke eller slør. Det var araberne som brakte teknikken til Europa. I renessansetiden knyttet man makramé av silkestråd så det ble som blonder. Det ble et tidsfordriv for den rike overklassen. Det fortelles at Vilhelm av Oraniens dronning Mary var så ivrig til å knytte makramé at hun ble kalt "the Royal Knotter".

Det geniale med denne teknikken er at man ikke trenger annet utstyr enn den tråden man skal knytte med. Den ble derfor et populært tidsfordriv for sjøfolk på lange reiser. Om bord fantes det nok av tau og snøre, og knyttingen krevde ikke stor plass.

Sist makramé var populært hos oss var på -70 tallet. Nå er teknikken på full fart tilbake igjen, og mulighetene er mange. Hvorfor ikke lage et lekkert armbånd av silkegarn og perler? Eller et belte av lærreimer og hyssing. Gå i gang. Her er det bare fantasien som setter grenser!

kapittel 12

SALTMAT OG SØTMAT OG PENGER OG GULL

om gammeldags skipskost, som er
like høyt skattet i dag

For skipsfolk er kosten om bord veldig viktig. Hvis kosten er dårlig, kan miljøet også bli det. Saltkjøtt og erter er god gammeldags skipskost. Ifølge reglementet av 1682 for den Dansk-Norske handelsflåten, var retten brukt seks dager i uken, i en eller annen form. Den syvende dagen var det salt fisk. Det er kanskje ikke så rart at øl var en del av den avtalte hyre, og ble servert to til tre ganger daglig. Skikkelig hjemmelaget lapskaus er også et sikkerstikk på sjøen. På neste side får du oppskriften på begge deler.

ENKEL BRUN LAPSKAUS

(etter gammel skolekjøkkenoppskrift)

INGREDIENSER

200 g suppekjøtt
4 middels store poteter
2 gulrøtter
1 liten løk
1 ss hvetemel
1 ts salt
1/2 ts pepper
1 ss margarin
1/2 liter kokende vann

FRAMGANGSMÅTE

Skjær kjøtt, gulrøtter og poteter i terninger.
Finhakk løken.

Bland mel, salt og pepper, og vend kjøttet i melblandingen. Brun kjøttet. La løk, poteter og gulrøtter surre med en liten stund. Ha alt i en kjele med kokende vann. Kok til alt er mørt, ca 1/2 time.

LAPSKAUS

INGREDIENSER

800 g oksekjøtt i terninger
3 ss olivenolje
1 stor løk i terninger
4 dl vann eller oksekraft
500 g poteter i terninger
3 gulrøtter i terninger
1/2 kålrot i terninger
1/2 sellerirot i terninger
salt og pepper

FRAMGANGSMÅTE

Varm olje i en stor gryte og brun kjøttet.
Tilsett løken og brun videre.
Hell over vann eller kraft. Kok opp, skum av og la det trekke til kjøttet er mørt (ca 1/2 time).
Tilsett grønnsakene og la lapskausen småkoke videre i en 1/2 time eller til grønnsakene er godt møre.
Smak til med salt og pepper.

Server med flatbrød.

SALTKJØTT OG ERTER

INGREDIENSER

1 kg salt oksekjøtt
1/2 kg salt sideflesk
0,6 kg tørre gule erter
pepper
vann
finhakked purre og løk
2 finhakkede gulrøtter

FRAMGANGSMÅTE

Legg ertene i vann kvelden før bruk.
Ha saltkjøtt i en kjele med vann. Alt kjøttet skal dekket.
Kok kjøttet ca 1 time (alt etter hvor mørt kjøttet er).
Ha i flesket, la retten koke 1/2 time.
Ha i erter og grønnsaker. Smak etter om vannet er passe salt. Spe med mer vann hvis det er for salt.
La retten koke til ertene er passe møre. Smak til med pepper. Ta opp kjøttet og flesket og skjær det i serveringsstykker. Serveres med ertesuppen ved siden av saltkjøtt og flesk.
Tilbehør: Kokte poteter og kålrotstuing.

En god fiskesuppe kommer man ikke utenom. Her du to å velge i mellom, som begge skulle være raske og enkle å lage. Serveres gjerne med nystekte rundstykker eller scones.

FISKESUPPE MED FISKEBOLLER

INGREDIENSER

1 pose fiskesuppe
6 dl vann
2 dl melk
3 gulrøtter i terninger
1/2 purre i skiver
1 boks fiskeboller

FRAMGANGSMÅTE

Bland suppepulveret med vann og kok opp.
Tilsett gulrøttene og purre. La trekke i 5 minutter.
Hell fiskeboller og kraften fra fiskebolleboxen i suppa.
Er fiskebollene store, kan du dele dem i to eller fire.
Dryss over litt persille eller gressløk før servering.

FISKESUPPE

INGREDIENSER

ca 4 dl finskåret purre
250 – 300 g dypfrost fisk
3 dl knuste tomater
1 liter vann
1 buljongterning
1 krm pepper
4 dl amerikanske grønnsaker
1 ts finhakka persille/gressløk

FRAMGANGSMÅTE

Skjær purre i tynne skiver. Skjær fisken i små terninger.
Ha tomater, vann, krydder og buljong i kasserollen.
Kok opp. Tilsett grønnsakene og kok suppa under lokk 8 – 10 min. Ha i fisken. La suppa trekke. Smak til med salt og pepper. Ha i persille eller gressløk like før suppa er ferdig.

TIL DESSERT: SEMULEGRØT MED RØD SAUS

INGREDIENSER

3 ss semulegryn
1/2 liter melk
1-2 mandeldråper

FRAMGANGSMÅTE

Kok grynene og melken sammen. Ha i sukkeret og mandeldråpene når grøten er passe tykk.
Serveres med rød saus.

RØD SAUS

INGREDIENSER

1/4 liter saft og vann
sukker etter smak
1 strøken barneskje potetmel

FRAMGANGSMÅTE

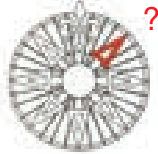

Sett kjelen over varmen og rør hele tiden til sausen koker opp.

GOD PÅ BUNNEN?

sjekk hva du har lært

VANNRETT

1. PÅ DENNE SIDEN HAR BÅTENE GRØNN SIDELANTERNE
2. REDSKAP TIL Å PLUKKE TING OPP AV SJØEN
3. HVA HETER DENNE KNUTEN?
4. FRITIDSBÅTER SKAL ALLTID VIKE FOR SLIKE FARTØYER.....?
5. HVA HETER KOMPASSRETNINGEN?
6. HVA KALLER VI LANTERNEN SOM ER HVIT OG SITTER BAK PÅ BÅTEN?
7. VEST SOM IKKE HAR KRAVE HETER.....
8. FOR Å UNNGÅ Å KOLLIDERE PÅ SJØEN BØR ALLE BÅTFØRERE KUNNE.....REGLENE.
9. SE TEGNING TIL VENSTRE: HER ER DET EN BÅT SOM IKKE HAR OVERHOLDTPLIKTEN
10. HVILKEN GRENSE FORBINDES OFTE MED TALLET 0,8?
11. SKIPPEREN
12. DETTE ER IKKE NORDMERKET, MEN.....?
13. HVILKET KARTSYMBOL ER DETTE? LEIAS
14. ER DU ALENE I EN BÅT MED PÅHENGSMOTOR BØR DU FESTE SNORA FRA VESTEN TIL..... PÅ MOTOREN

LODDRETT

15. EN TEST DU KAN TA FOR Å VISE AT DU HAR GODE KUNNSKAPER OM SJØVETT

OPPGAVE

43

Sett strek under riktig alternativ

1. En fot er:

31, 50 cm 30,48 cm 33,09 cm

2. Hvor stor båt kan du føre uten fritidsbåtskippersertifikat etter fylte 16 år:

15 fot 49 fot 8 meter

3. Hvor stor blir bota dersom du kjører for fort i et havnebasseng:

500 kroner 1500 kroner 750 kroner

4. Ved siden av østmerket står bokstavene BYB. Det betyr:

Back Your Boat Black Yellow Black Bare for yngre båtførere

5. Den hvite sektoren markerer:

At du trygt kan seile Farlig farvann Bare for seilbåter

6. Dersom du bare ser en grønn lanterne ser du da:

Styrbord side av en motorbåt Babord side av en seilbåt Styrbord side av en seilbåt

7. Det beste stedet å komme seg opp i en småbåt er:

Baugen På siden Akter

8. Hvor mange mennesker drukner årlig i Norge (Ca):

25 100 220

9. Hvilket bekleddningsmateriale holder best på varmen selv om det blir vått:

Ull Bomull Akryl

10. Når er bålbrekking tillatt:

Hele året I perioden 1609-1404 I perioden 1404-1609

11. Når kan du bruke en kjærlighetsknote til:

Når du trenger en ekstra sterk fortøyningsknote Når du skal fri
Når du skal binde fast kjæresten

12. Hva er et kjølsvin:

En skipsgris Bunnan av båten En som hiver søpla over bord

13. Hva kalles fisk som lever i havet og gyter i ferskvann:

Anadrome Velodrome Androgyne

Her kan du skrive inn det du ikke fikk plass til på oppgavesidene:

Postboks 2222
N-5509 Haugesund, Norway
www.sdir.no
www.sjovett.no

